

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ & ΕΜΦΥΛΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΡΟΣ Β'

Αποτελέσματα ποσοτικής και ποιοτικής διερεύνησης για την επίδραση της κλιματικής κρίσης, τις αντιλήψεις και γνώσεις των γυναικών και τη συμμετοχή τους στις στρατηγικές βιωσιμότητας.

Μια πρωτοβουλία του Women On Top που υλοποιήθηκε σε συνεργασία με την SustainableWe και τη συνδρομή ερευνητών και ερευνητριών του ΕΚεΠεΚ του Παντείου Πανεπιστημίου

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ

Ομάδα Εργασίας

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

QED

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Γρ. Τσάλτας

Ομότιμος καθηγητής, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Δ/ντης Ε.Κε.Π.Ε.Κ.

Δρ Ζ. Δημαδάμα

Διδάσκουσα, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Επιστημονική Συνεργάτης Ε.Κε.Π.Ε.Κ.

Ν. Πενταγιώτη

Υποψ. Διδάκτορας Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο Ερευνητρια - Sustainable WE

Χρ. Πλιάτσικας

Υποψ. Διδάκτορας Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μ. Δημάκας

Υποψ. Διδάκτορας Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, MSc: «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές», δόκιμος ερευνητής Ε.Κε.Π.Ε.Κ.

Στέλλα Κάσδαγλη

Συνιδρύτρια Women On Top, Συγγραφέας

Η έρευνα είναι
μια πρωτοβουλία του Women On Top
και υλοποιήθηκε σε συνεργασία
με την SUSTAINABLEWE
και τη συνδρομή ερευνητών
και ερευνητριών του ΕΚεΠεΚ
του Παντείου Πανεπιστημίου.

Επιμέλεια report | Στέλλα Κάσδαγλη
Σχεδιασμός report | coppola.gr

Περιεχόμενα

<u>Εισαγωγή</u>	5
<u>Σύνοψη</u>	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
<u>Αναλυτικά ευρήματα ποσοτικής και ποιοτικής διερεύνησης</u>	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
<u>Συμπεράσματα και προτάσεις</u>	36
<u>Παράρτημα</u>	41
<u>Γλωσσάρι</u>	41
<u>Ευχαριστίες</u>	44

Εισαγωγή

Το 2022, το Women On Top, σε συνεργασία με το SUSTAINABLEWE και την qed, και με την υποστήριξη της ΔΕΗ, της Henkel, του Lush Fund, του MedWomen Fund και άλλων χορηγών, υλοποίησε το β' μέρος της μελέτης του σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης στη ζωή των γυναικών στην Ελλάδα αλλά και τον ρόλο των γυναικών στο σχεδιασμό και την υλοποίηση στρατηγικών βιωσιμότητας.

Το α' μέρος της μελέτης, που ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 2022, επιχείρησε να ρίξει φως στην αλληλεπίδραση της κλιματικής αλλαγής και της έμφυλης ισότητας, βάσει δεδομένων που αναδεικνύουν ότι οι γυναίκες, όπως και άλλες, ευάλωτες, κοινωνικές ομάδες, επηρεάζονται δυσμενέστερα από το φαινόμενο σε πολλούς τομείς της καθημερινής ζωής, τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο, αλλά συμμετέχουν λιγότερο απ' όσο χρειάζεται στις στρατηγικές και τις δράσεις για την αντιμετώπισή του. Από την βιβλιογραφική επισκόπηση που αποτέλεσε τη βάση του α' μέρους της έρευνας, διαφαίνεται ότι η όξυνση των ανισοτήτων για τις γυναίκες, λόγω της κλιματικής αλλαγής, γίνεται εμφανής στον γεωργικό και τον τουριστικό τομέα, αλλά και κατά την έκθεσή τους σε ακραία καιρικά φαινόμενα και φυσικές καταστροφές, τις οποίες οι γυναίκες είναι -για κοινωνικούς κυρίως λόγους, λιγότερο έτοιμες να αντιμετωπίσουν.

Το β' μέρος της μελέτης περιλαμβάνει ποσοτική διερεύνηση για τις αντιλήψεις και την επιρροή της κλιματικής αλλαγής στη ζωή των γυναικών στην Ελλάδα, σε πανελλαδικό δείγμα 1027 γυναικών, καθώς και ατομικές συνεντεύξεις με εκπροσώπους εμπλεκόμενων φορέων.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μεθοδολογία ποσοτικής διερεύνησης

Online και τηλεφωνική ποσοτική έρευνα με δομημένο ερωτηματολόγιο – προκειμένου να καλυφθεί η αντιπροσωπευτικότητα όλου του πληθυσμού τόσο ηλικιακά όσο και ως προς την αστικότητα

Μέγεθος δείγματος

N=1027 πανελλαδικό δείγμα

Ομάδα-στόχος

Γυναίκες 18-64 ετών

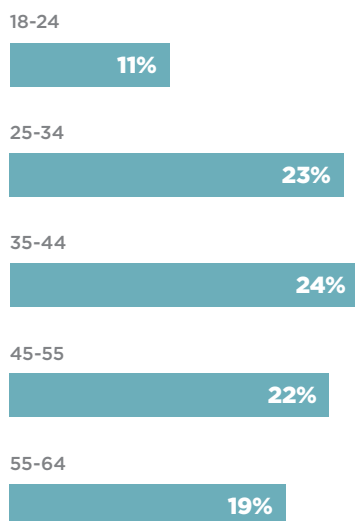
Περίοδος διερεύνησης

Ιούλιος – Αύγουστος 2022

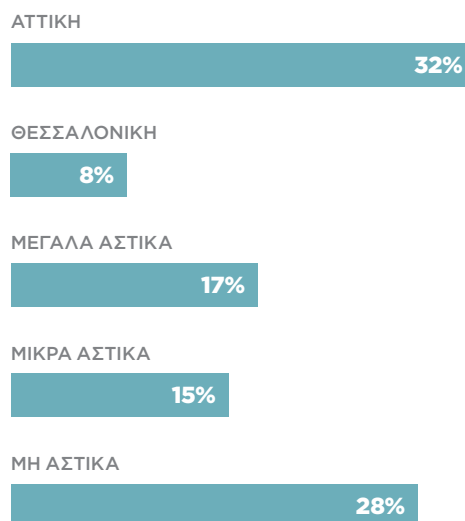
Τα δεδομένα ζυγίστηκαν σύμφωνα με τα τελευταία πλήρως διαθέσιμα στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή 2021) ως προς την ηλικία και την αστικότητα του πανελλαδικού πληθυσμού των γυναικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 ΔΕΙΓΜΑ

ΗΛΙΚΙΑ

ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Μεθοδολογία ποιοτικής διερεύνησης

Online και τηλεφωνικές συνεντεύξεις με γυναίκες που δραστηριοποιούνται επαγγελματικά ή εθελοντικά στο πεδίο της βιωσιμότητας, ατομικά ή σε μικρές ομάδες.

Περίοδος διερεύνησης

Οκτώβριος – Νοέμβριος 2022

Σύνοψη

Η παρούσα αναφορά έχει ως στόχο να αποτυπώσει τα βασικά ευρήματα της έρευνάς μας σε σχέση με τη γνώση και ευαισθητοποίηση των γυναικών στην Ελλάδα γύρω από τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής, την επίδραση της κρίσης αυτής στην εργασία και την καθημερινότητά τους, αλλά και την ενεργοποίηση και συμμετοχή των γυναικών σε δράσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Όπως διαφαίνεται από την ποσοτική και ποιοτική αυτή διερεύνηση, το 75% των γυναικών στην Ελλάδα είναι μέτρια ή πολύ ενημερωμένες για την κλιματική αλλαγή, με το υψηλότερο ποσοστό ενημέρωσης να καταγράφεται στην Αθήνα και το χαμηλότερο στα μη αστικά κέντρα. Σε ό,τι αφορά τις ηλικιακές ομάδες, περισσότερο ενημερωμένες δείχνουν να είναι οι γυναίκες 18-24 και 45-54 ετών, με τις γυναίκες από 55+ να αναφέρουν τα χαμηλότερα ποσοστά ενημέρωσης.

Το ίντερνετ φαίνεται να είναι το ισχυρότερο μέσο ενημέρωσης από το οποίο λαμβάνουν οι γυναίκες πληροφορίες σε σχέση με την κλιματική αλλαγή ενώ η τηλεόραση έχει τη δεύτερη μεγαλύτερη ενημερωτική ισχύ, ιδιαίτερα στα μικρά αστικά και τα μη αστικά κέντρα και στις μεγαλύτερες ηλικίες. Τα social media φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ενημέρωση των γυναικών ηλικίας 18-24 ετών.

Οι γυναίκες στην Ελλάδα φαίνεται να είναι αρκετά εξοικειωμένες με ορισμένες φράσεις που σχετίζονται με το περιβάλλον, όπως “φυσικές καταστροφές”, “κλιματική αλλαγή”, “οικολογικά προϊόντα”, “ανανεώσιμες πηγές ενέργειας” και “ενεργειακή φτώχεια”. Μικρότερη είναι η κατανόηση εννοιών που σχετικά πρόσφατα έχουν αρχίσει να εδραιώνονται στο λεξιλόγιο γύρω από την κλιματική κρίση. Για παράδειγμα, το 14%-32% των γυναικών στην Ελλάδα δεν γνωρίζουν καθόλου έννοιες όπως “βιώσιμη ανάπτυξη”, “κλιματική προσαρμογή”, “ενεργειακή μετάβαση”, “πράσινες θέσεις εργασίας”, “κυκλική οικονομία”.

Σε ό,τι αφορά την επίδραση της κλιματικής κρίσης στην καθημερινότητα και την εργασία των γυναικών, η άνοδος της θερμοκρασίας, οι πυρκαγιές, οι συχνοί/παρεταμαμένοι καύσωνες, οι πλημμύρες και η ενεργειακή φτώχεια είναι τα θέματα που φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο την καθημερινή ζωή των γυναικών, ανάλογα και με την αστικότητα του τόπου κατοικίας τους.

Το 42% των γυναικών θεωρούν ότι η εργασία τους έχει ήδη επηρεαστεί “Πολύ” ή “Μέτρια” από την κλιματική αλλαγή, λόγω της επιβάρυνσης του τόπου κατοικίας τους από κλιματικά φαινόμενα, λόγω της επιδείνωσης των καθημερινών συνθηκών εργασίας τους, λόγω αλλαγής δεδομένων στην αγορά εργασίας, ενδεχομένως και λόγω της στροφής σε εναλλακτικές μορφές ενέργειας, αλλά και λόγω των ζημιών που έχουν υποστεί οι επιχειρήσεις από φυσικές καταστροφές ή από την αλλαγή του κλίματος.

Ένα υψηλό ποσοστό γυναικών (70%) θεωρούν ότι οι επενδύσεις και αλλαγές που πραγματοποιούνται στην οικονομία, στο πλαίσιο της πράσινης μετάβασης, επηρεάζουν θετικά την κοινωνία.

Φαίνεται, ωστόσο ότι ενώ οι γυναίκες γνωρίζουν για δράσεις που στοχεύουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, εντούτοις δεν φτάνουν να συμμετάσχουν σε αυτές. Χαρακτηριστικό είναι το 51% των γυναικών που ανέφεραν ότι δεν συμμετέ-

χουν σε καμία απολύτως δράση. Αντίστοιχα, το 5% δήλωσε ότι δεν γνωρίζει καμία από τις δράσεις αυτές.

Οι κυριότεροι παράγοντες που ενθαρρύνουν τις γυναίκες να ενεργοποιηθούν είναι η κινητοποίηση του οικείου περιβάλλοντός τους, οι δράσεις φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και η εκπαιδευτική κοινότητα. Αντίστοιχα, οι παράγοντες που έχουν αποτρέψει ή αποτρέπουν τις γυναίκες να ενεργοποιηθούν στα ζητήματα βιωσιμότητας είναι η έλλειψη χρόνου (που απασχολεί ιδιαίτερα τις γυναίκες 25-44 ετών), η ανησυχία πολιτικής ή κομματικής εκμετάλλευσης των σχετικών πρωτοβουλιών, η απουσία ουσιαστικού αποτελέσματος από προηγούμενες δράσεις, αλλά και η δυσκολία ενημέρωσης για τους τρόπους ενεργοποίησης.

Οι δημοφιλέστερες πρακτικές καθημερινής ενεργοποίησης των γυναικών για το περιβάλλον είναι η ανακύκλωση, η αλλαγή λαμπτήρων για εξοικονόμηση ενέργειας, η εξοικονόμηση νερού, η χρήση επαναχρησιμοποιούμενων τσαντών αγοράς και η μείωση χρήσης ηλεκτρικών συσκευών -κυρίως, δηλαδή κινήσεις που συνεπάγονται και έναν θετικό αντίκτυπο για τον προσωπικό ή οικογενειακό προϋπολογισμό τους. Χαρακτηριστική είναι, ωστόσο, η χαμηλή υιοθέτηση από πλευράς τους πρακτικών που απαιτούν σημαντική οικονομική επένδυση ή αλλάζουν σημαντικά τις καθημερινές τους συνήθειες.

Δυστυχώς, το 40% των γυναικών στην Ελλάδα θεωρούν ότι δεν συμμετέχουν καθόλου στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων και μόνο το 5% θεωρούν ότι συμμετέχουν πολύ. Τα μεγαλύτερα ποσοστά μη συμμετοχής εμφανίζονται στις γυναίκες άνω των 45 ετών και αγγίζουν το 54%. Οι γυναίκες από την Αθήνα αλλά και τα μη αστικά κέντρα είναι εκείνες που θεωρούν ότι συμμετέχουν ελαφρώς περισσότερο, σε σύγκριση με τις γυναίκες από άλλα αστικά (μικρά ή μεγάλα) κέντρα.

Η εργασία και η Κοινωνία των Πολιτών φαίνεται να είναι οι θεσμοί που παρέχουν στις γυναίκες τις περισσότερες ευκαιρίες συμμετοχής στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων, με ποσοστά 30% και 49% αντίστοιχα. Η αντιπροσώπευση στους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης εμφανίζει ποσοστό 18%.

Όλα τα παραπάνω (και αρκετά ακόμα) ευρήματα που προέκυψαν από αυτό το δεύτερο μέρος της έρευνας του Women On Top, αναδεικνύουν την ανάγκη λήψης πολυεπίπεδων μέτρων για την ευρεία ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των γυναικών σε θέματα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, την εκπαίδευσή τους σε αποτελεσματικές πρακτικές ενεργοποίησης, την ενθάρρυνση της συμμετοχής τους στη χάραξη στρατηγικών αειφορίας αλλά και την σε βάθος διερεύνηση της έμφυλης διάστασης των στρατηγικών αυτών στη χώρα μας και την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αναλυτικά ευρήματα ποσοτικής και ποιοτικής διερεύνησης

Σε αυτή την έκθεση παρουσιάζονται συνοπτικά τα κυριότερα ευρήματα της ποσοτικής και ποιοτικής διερεύνησης, με εστίαση σε 3 βασικούς πυλώνες: τη **Γνώση και ενημέρωση** των γυναικών για περιβαλλοντικές έννοιες και ζητήματα, την **Έμφυλη επίδραση** της κλιματικής αλλαγής στη ζωή τους και τις πτυχές που ορίζουν τη δική τους **Ενεργοποίηση και συμμετοχή** στα θέματα αυτά.

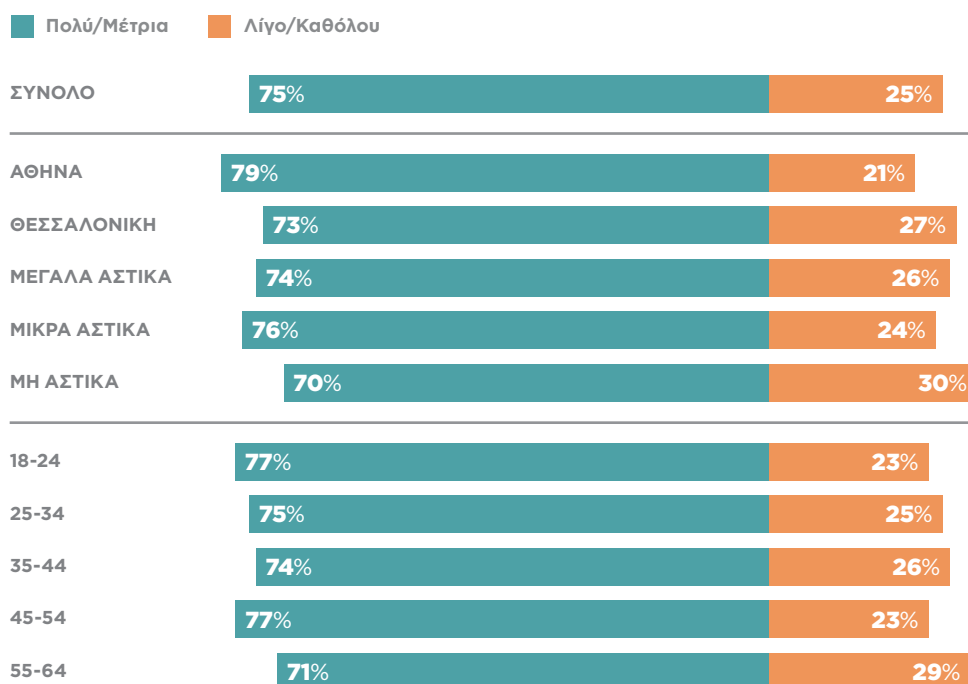
1.1 | ΓΝΩΣΗ & ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Η γνώση και η κατανόηση εννοιών που σχετίζονται με την κλιματική κρίση και τη βιώσιμη ανάπτυξη κρίνονται ως ένα πρώτο και ιδιαίτερα σημαντικό βήμα για την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση οποιουδήποτε πληθυσμού στα θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον.

Το 75% των γυναικών δηλώνουν ότι είναι μέτρια (59%) ή πολύ (16%) **ενημερωμένες** για την κλιματική αλλαγή, με το υψηλότερο ποσοστό ενημέρωσης να καταγράφεται στην Αθήνα (80%) και το χαμηλότερο στα μη αστικά κέντρα (70%). Σε ό,τι αφορά τις **ηλικιακές ομάδες**, περισσότερο ενημερωμένες δείχνουν να είναι οι γυναίκες 18-24 και 45-54 ετών (77%), με τις γυναίκες από 55+ να αναφέρουν τα χαμηλότερα ποσοστά ενημέρωσης (Διάγραμμα 2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΕΙΣΤΕ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

Το **ίντερνετ** φαίνεται να είναι το ισχυρότερο μέσο ενημέρωσης από το οποίο λαμβάνουν οι γυναίκες πληροφορίες σε σχέση με την κλιματική αλλαγή -ιδιαίτερα στα μικρά αστικά κέντρα, το μέσο αυτό καλύπτει το 52% του γυναικείου πληθυσμού, με το μικρότερο ποσοστό χρήσης του (40%) να εμφανίζεται στα μη αστικά κέντρα. Οι γυναίκες 35-44 ετών φαίνεται να χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο ποσοστό το μέσο αυτό για την ενημέρωσή τους.

Η προσβασιμότητα και η αμεσότητα στη διάχυση της πληροφόρησης που προσφέρει το διαδίκτυο αφήνει σε δεύτερη μοίρα την **τηλεόραση**, που προτιμάται κυρίως από τις μεγαλύτερες ηλικίες (33% για 55-64 ετών). Το ραδιόφωνο και ο τύπος παρουσιάζουν συνολικά μικρή επίδραση. Αντίστοιχα, οι νέες γυναίκες σε ποσοστό 28% βασίζονται για την ενημέρωσή τους στα **μέσα κοινωνικής δικτύωσης**, σε φόρουμ και blogs, όπου έχουν αυξημένη ευχέρεια σχολιασμού και παρέμβασης. Σε κάθε περίπτωση, το διαδίκτυο αποτελεί το κατεξοχήν μέσο πληροφόρησης των γυναικών σχετικά με την κλιματική αλλαγή (Διάγραμμα 3).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

«ΠΟΙΑ ΜΕΣΑ ΕΠΙΛΕΓΕΤΕ ΓΙΑ ΝΑ ΕΝΗΜΕΡΩΘΕΙΤΕ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

	ΑΘΗΝΑ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΗ ΑΣΤΙΚΑ
INTERNET	45%	46%	45%	52%	40%
TV	19%	21%	19%	24%	25%
SOCIAL MEDIA	15%	14%	21%	14%	13%
FORUM/BLOGS	5%	5%	7%	4%	11%
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	7%	4%	4%	3%	7%
ΤΥΠΟΣ	8%	9%	4%	2%	3%

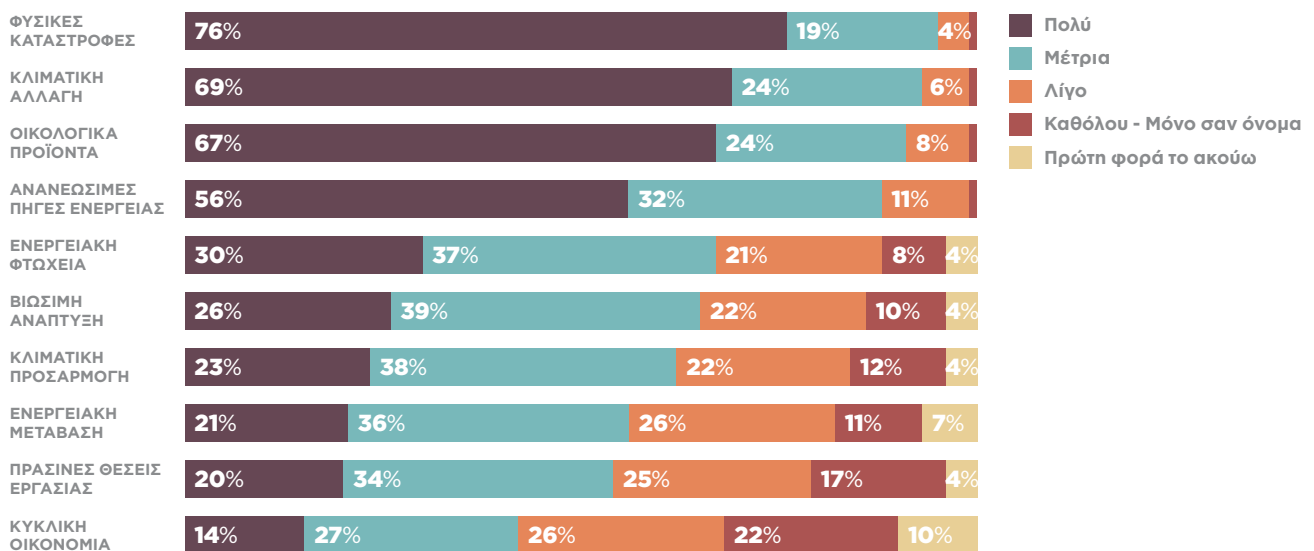
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
INTERNET	41%	46%	50%	44%	40%
TV	14%	18%	16%	24%	33%
SOCIAL MEDIA	28%	16%	15%	13%	9%
FORUM/BLOGS	6%	11%	7%	7%	4%
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	4%	5%	8%	5%	6%
ΤΥΠΟΣ	6%	4%	4%	7%	7%

Από τη διερεύνησή μας, σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει συγκεκριμένα η εξοικείωση των γυναικών στην Ελλάδα με έννοιες όπως «βιώσιμη ανάπτυξη», «ανανεώσιμες πηγές ενέργειας» και άλλους σχετικούς όρους. Μέσα από τα σχετικά ερωτήματα που τέθηκαν στις συμμετέχουσες, στόχος ήταν να αναζητηθεί αφενός ο βαθμός ενημέρωσής τους για τα ζητήματα που σχετίζονται με το κλίμα, αλλά και η σύγχυση που ενδεχομένως διαπιστώνεται μεταξύ εννοιών και ορισμών, οι οποίες θεωρούνται ίδιες, παρεμφερείς ή και ασαφείς. Σε αυτό το πλαίσιο συμπεριλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο έννοιες που έχουν συζητηθεί περισσότερο, αλλά και έννοιες νέες ή πιο εξειδικευμένες.

Φαίνεται ότι οι γυναίκες στην Ελλάδα είναι αρκετά εξοικειωμένες με ορισμένες φράσεις που σχετίζονται με το περιβάλλον, όπως “φυσικές καταστροφές”, “κλιματική αλλαγή”, “οικολογικά προϊόντα”, “ανανεώσιμες πηγές ενέργειας” και “ενεργειακή φτώχεια” (Διάγραμμα 4).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ;»

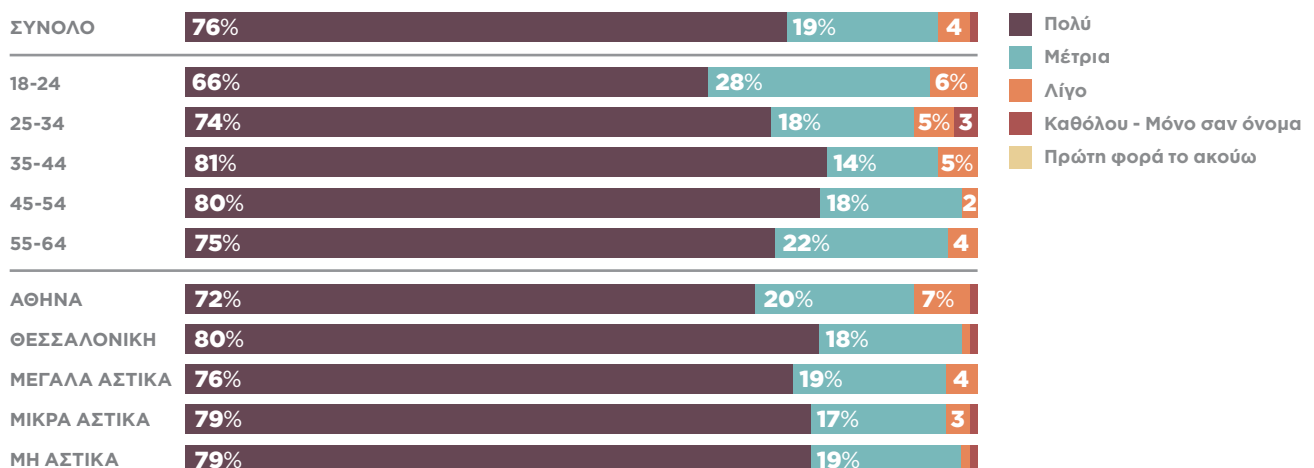

Ειδικά στις φυσικές καταστροφές, συνδυαστικά το 95% των γυναικών δηλώνουν ότι γνωρίζουν «πολύ» ή «μέτρια» τη φράση. Όπως έχουμε δει και στο Α' μέρος της μελέτης μας, οι φυσικές καταστροφές αποτελούν τις πιο ορατές απειλές που συναντάμε πλέον δίπλα μας, στη χώρα μας ή ακόμη και σε άλλες περιοχές του πλανήτη. Η αίσθηση της “εξοικείωσης” επομένως με τις έννοιες αυτές, αλλά και ο φόβος και η ανασφάλεια που τις συνοδεύουν, είναι πιθανότατα οι αιτίες που δίνουν το προβάδισμα στην αναγνώρισή τους, ιδιαίτερα στα μη αστικά και τα μικρά αστικά κέντρα (Διάγραμμα 5).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ;»

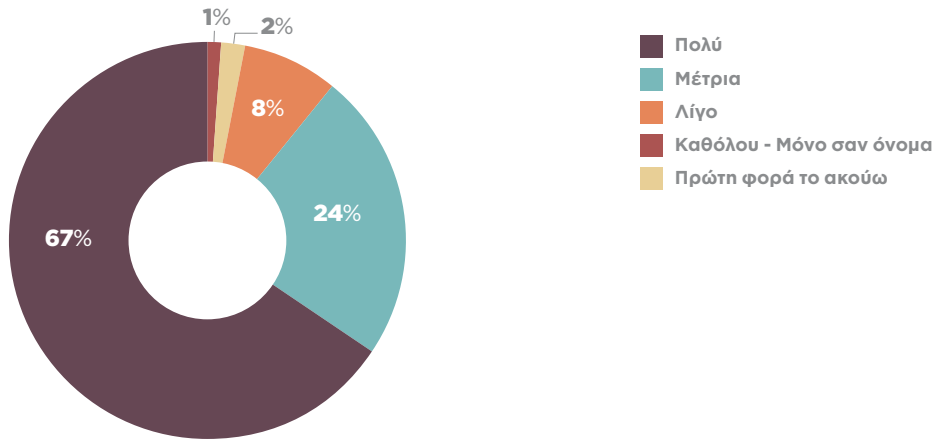
ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Επίσης, η έννοια των οικολογικών προϊόντων είναι γνωστή στις γυναίκες, σε ποσοστό 91%. Το υψηλό αυτό ποσοστό συναντάται σε όλες τις ηλικίες και τις γεωγραφικές περιοχές (Διάγραμμα 6).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

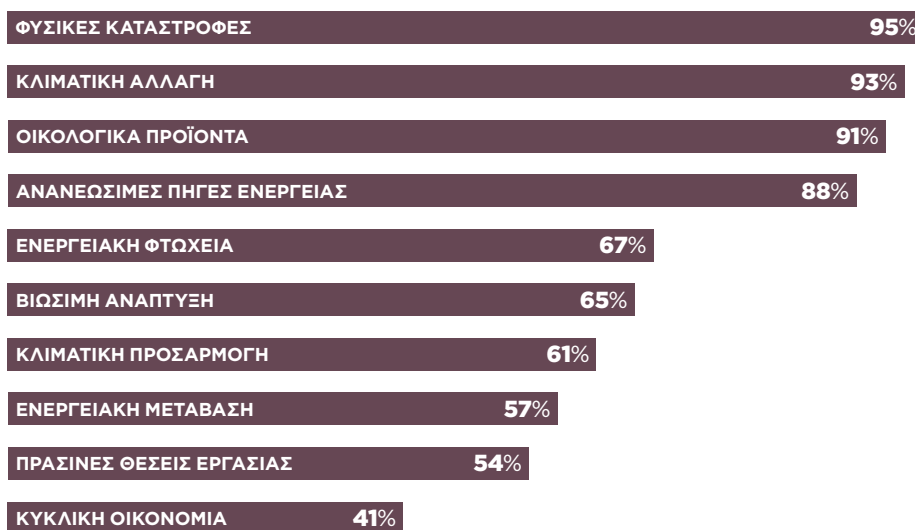
«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ;»
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Μικρότερη είναι η κατανόηση εννοιών που σχετικά πρόσφατα έχουν αρχίσει να εδραιώνονται στο λεξιλόγιο γύρω από την κλιματική κρίση, όπως “βιώσιμη ανάπτυξη”, “κλιματική προσαρμογή”, “ενεργειακή μετάβαση”, “πράσινες θέσεις εργασίας” και “κυκλική οικονομία”. Σε αυτή την περίπτωση γίνεται αντιληπτό ότι οι ορισμοί αυτοί και οι έννοιες είναι περισσότερο εξειδικευμένα και λιγότερο διαδεδομένα πέρα από ένα πιο ευαισθητοποιημένο κοινό, με ειδικό ενδιαφέρον για την κλιματική αλλαγή.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6B

ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ ΓΝΩΡΙΖΟΥΝ “ΚΑΛΑ” ή “ΜΕΤΡΙΑ” ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το επίπεδο γνώσης των συμμετεχουσών για τα ζητήματα που σχετίζονται με την **ενέργεια**, ειδικά σε μια περίοδο που η ενέργεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ευρωπαϊκή αλλά και στην παγκόσμια οικονομία. Σε ό,τι αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το ποσοστό υψηλής και μέτριας εξοικείωσης αγγίζει το 88%. Στην ενεργειακή φτώχεια, αντίθετα, διαπιστώνουμε ότι οι απαντήσεις “δεν γνωρίζω καθόλου” και η επιλογή “λίγο” ή “πρώτη φορά το ακούω” ενισχύονται και αγγίζουν το 33%, με τις επιλογές «πολύ» και «μέτρια» να φτάνουν το 67%. Αντίστοιχα είναι τα ποσοστά κατά διαφορετική ηλικιακή

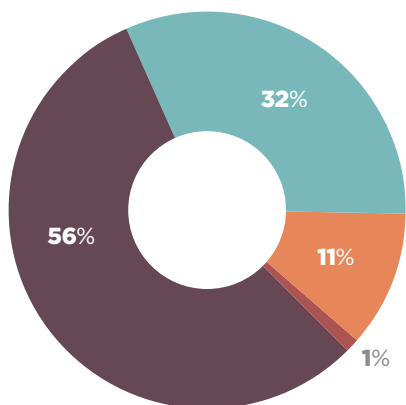
κατηγορία και γεωγραφική περιοχή, με ελάχιστες διακυμάνσεις.

Ακόμη χαμηλότερα καταγράφονται τα αντίστοιχα ποσοστά όταν τίθεται το ερώτημα σχετικά με την ενεργειακή μετάβαση, με τις γυναίκες να αναφέρουν σε ποσοστό περίπου 57% ότι γνωρίζουν «πολύ» ή «μέτρια» την έννοια. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, στην περίπτωση αυτή, η γεωγραφική -αστική και μη- κατανομή καθώς στην Αθήνα καταγράφεται μεγαλύτερη γνώση και άρα εξοικείωση με την έννοια της ενεργειακής μετάβασης, ενώ στα μικρά αστικά και τα μη αστικά κέντρα παρατηρούνται υψηλότερα ποσοστά μη γνώσης (Διάγραμμα 7).

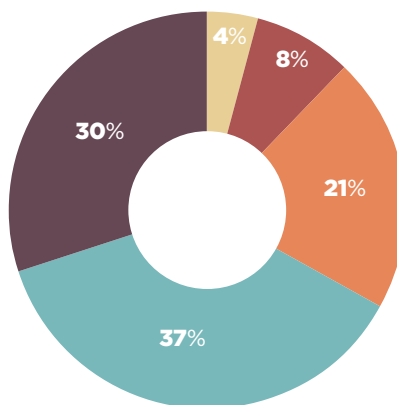
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ;»

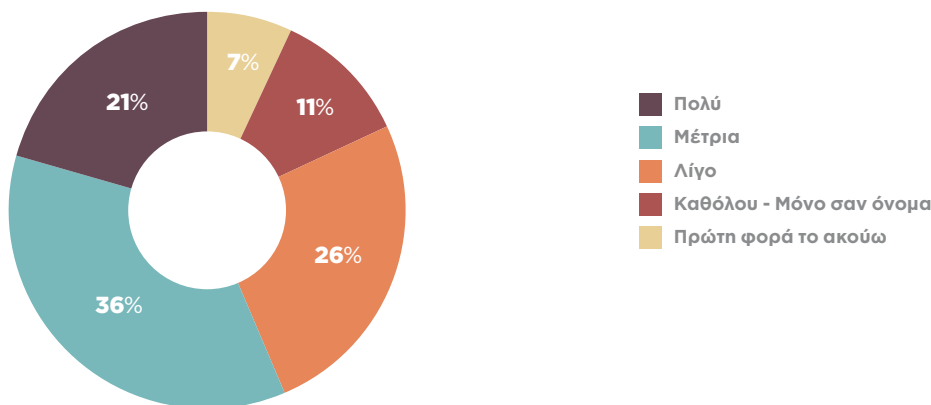
ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Σε αντίστοιχα ποσοστά κινούνται και οι απαντήσεις σχετικά με τις πράσινες θέσεις εργασίας, τις οποίες φαίνεται ότι οι γυναίκες, σε ποσοστό 54%, γνωρίζουν «πολύ» ή «μέτρια». Η ηλικιακή κατανομή ακολουθεί τα ποσοστά που προαναφέρθηκαν, ενώ διαφοροποίηση παρουσιάζουν τα μικρά αστικά, τα μη αστικά κέντρα και η Θεσσαλονίκη, με σαφώς μεγαλύτερα ποσοστά μη γνώσης (Διάγραμμα 8).

Στις τελευταίες θέσεις συναντάμε τη γνώση για την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και την κυκλική οικονομία. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι «πολύ» ή «μέτρια» γνώριμη σε ποσοστό 65% των γυναικών, ενώ ηλικιακά φαίνεται να αποκλίνουν οι ηλικίες 18-24 και 55-64, οι οποίες παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό μη γνώσης. Επίσης τα μη αστικά και τα μικρά αστικά κέντρα εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό μη γνώσης της έννοιας «βιώσιμη ανάπτυξη» (Διάγραμμα 9).

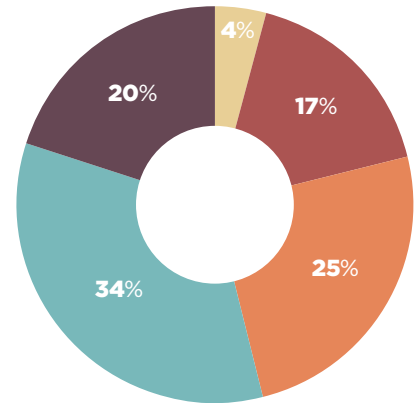
Ακόμη πιο έντονη είναι η έλλειψη γνώσης γύρω από την κυκλική οικονομία, καθώς το 58% των γυναικών δηλώνει ότι δεν γνωρίζει καθόλου, γνωρίζει λίγο ή ακούει πρώτη φορά τη συγκεκριμένη έννοια. Είναι η μοναδική έννοια στην οποία το ποσοστό μη γνώσης ξεπερνάει το 50% των συμμετεχουσών (Διάγραμμα 10).

Το 14%-32% των γυναικών στην Ελλάδα δεν γνωρίζουν καθόλου έννοιες όπως “βιώσιμη ανάπτυξη”, “κλιματική προσαρμογή”, “ενεργειακή μετάβαση”, “πράσινες θέσεις εργασίας”, “κυκλική οικονομία”.

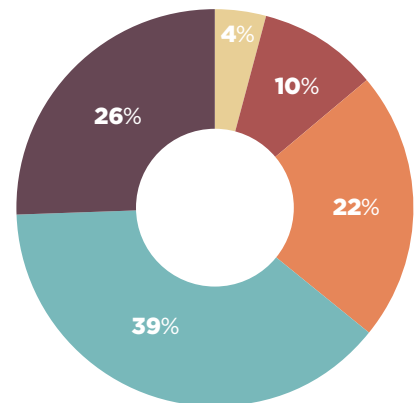
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8-9-10

«ΠΟΣΟ ΚΑΛΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΝΝΟΙΕΣ;»

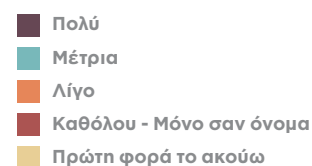
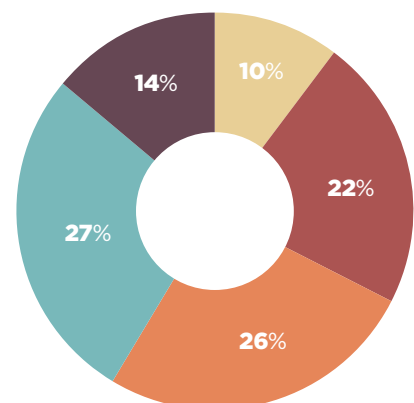
ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι οι έννοιες που χρησιμοποιούνται εδώ και αρκετά χρόνια και είναι πλέον ενταγμένες στο λεξιλόγιο μας παρουσιάζουν καλό επίπεδο κατανόησης, ενώ οι πιο καινούριες, ίσως πιο σύνθετες σε επίπεδο περιεχομένου είναι λιγότερο προσβάσιμες έννοιες, με τις οποίες το κοινό δεν έχει ακόμα εξοικείωση στην καθημερινότητα και την πρακτική εφαρμογή. Αυτή η μειωμένη κατανόηση συγκεκριμένων εννοιών μπορεί να λειτουργεί ως επιβραδυντικός παράγοντας ως προς την ένταξη καλών πρακτικών στην καθημερινότητα, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και τη συνολική ενεργοποίηση σε σχέση με το περιβάλλον.

Επίσης, λόγω της έλλειψης σφαιρικής και σε βάθος ενημέρωσης των γυναικών χάνουμε, ως κοινωνία, μια σημαντική ευκαιρία ευρύτερης μετάδοσης πληροφοριών, υγιών πεποιθήσεων και συνηθειών: όπως υπογράμμισαν οι συνομιλήτριές μας που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της βιωσιμότητας, οι γυναίκες, λόγω του κεντρικού ρόλου τους στην οικογένεια και την ανατρο-

φή των παιδιών, αναγνωρίζονται ως κατεξοχήν φορείς ενημέρωσης και αλλαγής για όλα συνολικά τα μέλη της κοινότητάς τους. Εξ ου και τα παραπάνω υπογραμμίζουν την ανάγκη να δοθεί έμφαση στην ενημέρωση για τις πτυχές της κλιματικής αλλαγής αλλά και της προσαρμογής των κοινωνιών στις επιπτώσεις της, τα επόμενα χρόνια.

Όπως επισημαίνουν εμπειρικά ορισμένες από τις ειδικούς με τις οποίες μιλήσαμε, σε ό,τι αφορά την ενημέρωση οι άνδρες βρίσκονται συνήθως «πιο κοντά» στα τεχνικά ζητήματα, ενώ οι γυναίκες είναι πιο ευαισθητοποιημένες σε σχέση με τη μεγάλη εικόνα: βλέπουμε, για παράδειγμα, άνδρες που μπορούν να εξηγήσουν τέλεια τι κάνει μια ανεμογεννήτρια και πολλές γυναίκες που αντιλαμβάνονται την ευρύτερη πραγματικότητα και έρχονται σε πορείες ή κάνουν δράσεις ενημέρωσης. Αντίθετα σε τέτοιες δράσεις διεκδίκησης δεν συμμετέχουν εξίσου πολλοί άνδρες -εκείνοι εστιάζουν πιο συχνά σε διεργασίες που αφορούν την υλοποίηση μιας τεχνικής λύσης.

1.2 | ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΕΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Η κλιματική κρίση αλλά και οι περιβαλλοντικές πολιτικές για την αντιμετώπισή της επηρεάζουν σε διαφορετικό βαθμό τα άτομα, μέσα από την εξάρτησή τους από διάφορους διαθεματικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων της ηλικίας, του φύλου και της περιοχής όπου διαμένουν. Στην παρούσα ενότητα εξετάστηκαν ζητήματα που άπτονται της ευρύτερης θεματικής της έμφυλης ισότητας και του πώς αυτή σχετίζεται με την κλιματική αλλαγή σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις της στην υγεία, την εργασία, και το νοικοκυριό. Παράλληλα εξετάστηκε ο ρόλος των γυναικών σε βασικές λειτουργίες εντός του νοικοκυριού, όπως είναι η παρασκευή της τροφής, ο διαχωρισμός των απορριμμάτων και η επιλογή φιλοπεριβαλλοντικών προϊόντων/υπηρεσιών.

Το 2022, η άνοδος της θερμοκρασίας, οι πυρκαγιές, οι συχνοί/παρατεταμένοι καύσωνες, οι πλημμύρες και η ενεργειακή φτώχεια είναι τα θέματα που φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο την καθημερινή ζωή των γυναικών, καθώς το 72% έως 39% των συμμετεχουσών τα τοποθέτησαν στην κορυφή της λίστας των προβληματισμών τους.

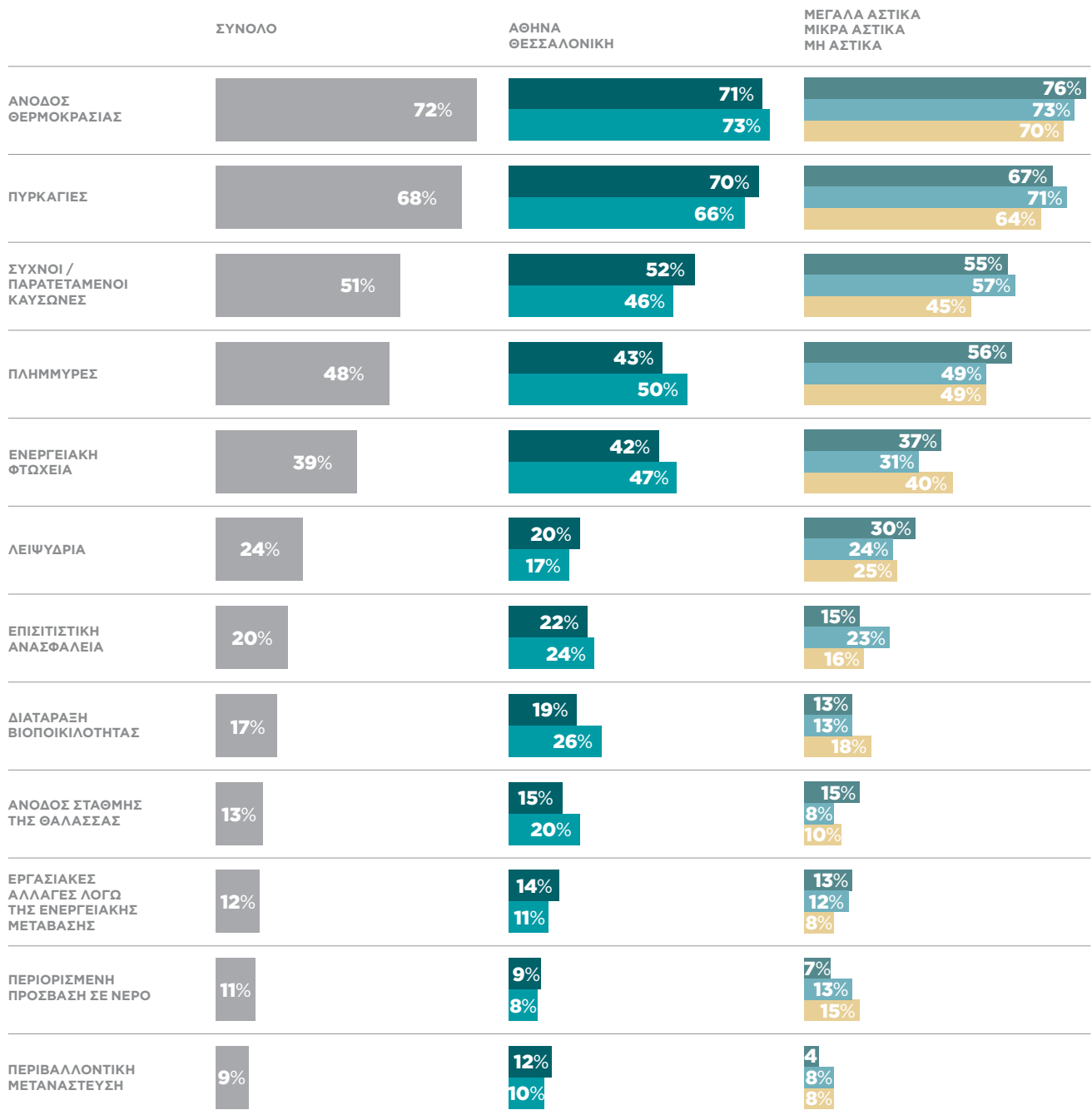
Λιγότερο δείχνουν να τις επηρεάζουν στην πράξη (τουλάχιστον προς το παρόν) ζητήματα όπως η λειψυδρία, η επισιτιστική ανασφάλεια, η διατάραξη της

βιοποικιλότητας, η άνοδος στάθμης της θάλασσας, οι εργασιακές αλλαγές λόγω ενεργειακής μετάβασης, η περιορισμένη πρόσβαση σε νερό και η περιβαλλοντική μετανάστευση.

Σημαντικές διαφορές σημειώνονται ανάμεσα στις απαντήσεις γυναικών από **μεγάλα αστικά, μικρά αστικά και μη αστικά κέντρα**. Χαρακτηριστικά, τα ζητήματα που σχετίζονται με τη θερμοκρασία και το νερό (η άνοδος της θερμοκρασίας, οι καύσωνες, οι πλημμύρες και η λειψυδρία) φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά περισσότερο τις γυναίκες από μεγάλα αστικά κέντρα και λιγότερο εκείνες από μη αστικές περιοχές. Επίσης, οι γυναίκες από μικρά αστικά κέντρα δείχνουν να επηρεάζονται περισσότερο από τις πυρκαγιές και τους παρατεταμένους καύσωνες (Διάγραμμα 11).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

«ΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΣΑΣ ΖΩΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

Άνοδος της θερμοκρασίας, πυρκαγιές, συχνόί/παρατεταμένοι καύσωνες, πλημμύρες και ενεργειακή φτώχεια είναι τα θέματα που φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο την καθημερινή ζωή των γυναικών, ανάλογα και με την αστικότητα του τόπου κατοικίας τους.

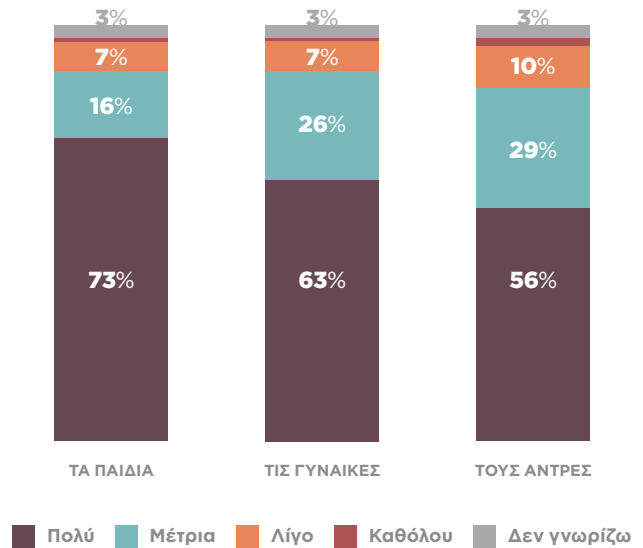

Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες θεωρούν ότι η κλιματική κρίση επηρεάζει κατά κύριο λόγο τα παιδιά, στη συνέχεια τις ίδιες και λιγότερο τους άνδρες -εκφράζοντας ίσως μια εμπειρική γνώση της σχετικής απόκλισης που αποτυπώνεται και ερευνητικά, στη διεθνή βιβλιογραφία, για τις διαφορετικές επιπτώσεις του φαινομένου στις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού (Διάγραμμα 12).

Το 11-17% των συμμετεχουσών αναγνωρίζουν συγκεκριμένα την αυξημένη επίδραση της κλιματικής κρίσης στην υγεία, την εργασία, τον ελεύθερο χρόνο και την οικογενειακή ζωή των **γυναικών**. Η ανισορροπία φαίνεται να είναι ιδιαίτερα προφανής στις γυναίκες των **μη αστικών κέντρων**, ενδεχομένως λόγω της διαφορετικής φύσης των καθημερινών τους ασχολιών και του διαφορετικού βαθμού ενασχόλησής τους με το φυσικό περιβάλλον. Η διάσταση αυτή έγινε ιδιαίτερα εμφανής και μέσα από τις συνεντεύξεις με γυναίκες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της βιωσιμότητας, για τις οποίες η άμεση επαφή με τη φύση στην καθημερινότητά τους στάθηκε σημαντική αφορμή προβληματισμού και ενεργοποίησης (Διάγραμμα 13).

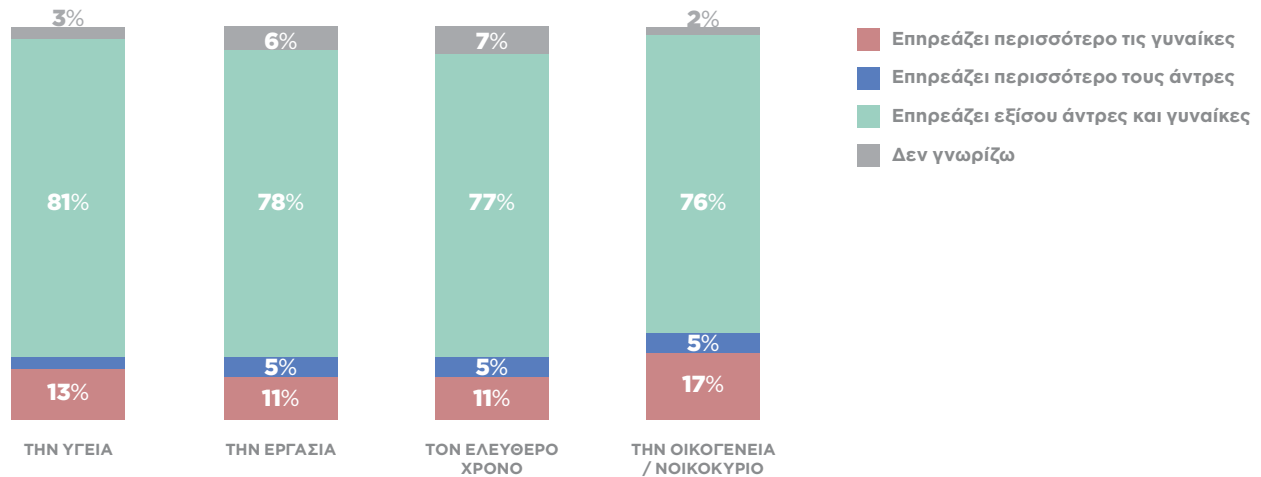
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12

«ΠΟΣΟ ΘΑ ΛΕΓΑΤΕ ΟΤΙ Η ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ...»

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13

«ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΨΗ ΣΑΣ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ...»

Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως μας ανέφεραν οι ειδικοί με τις οποίες μιλήσαμε, οι γυναίκες λόγω και των αυξημένων ευθυνών που αναλαμβάνουν ακόμα στο περιβάλλον της οικογένειας, βρίσκονται καθημερινά περισσότερες ώρες έξω (χρησιμοποιώντας τα ΜΜΜ, μεταφέροντας τα παιδιά ή τους ηλικιωμένους της οικογένειας από το ένα σημείο στο άλλο) σε σύγκριση με τον μέσο άνδρα, εξ ου και η καθημερινότητά τους επηρεάζεται **πιο έντονα** από τα ακραία φαινόμενα που συνοδεύουν την κλιματική αλλαγή.

Το 42% των γυναικών θεωρούν ότι η **εργασία** τους έχει ήδη επηρεαστεί “Πολύ” ή “Μέτρια” από την κλιματική αλλαγή. Το ποσοστό ανεβαίνει στο 52% για τις γυναίκες 18-24 ετών και μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία των συμμετεχουσών, γεγονός που υπογραμμίζει την αυξημένη βαρύτητα των συνεπειών της κλιματικής κρίσης για τις νεότερες γενιές ή/και τα δικά τους ενισχυμένα αντανακλαστικά σχετικά με το θέμα, με άλλα λόγια τα σχετικά υψηλά ποσοστά κλιματικού εγγραμματισμού τους.

Τι είναι ο κλιματικός εγγραμματισμός;

Κλιματικός εγγραμματισμός είναι η δεξιότητα κατανόησης της επίδρασης του ατόμου στο κλίμα και της επίδρασης του κλίματος στο άτομο και στην κοινωνία.

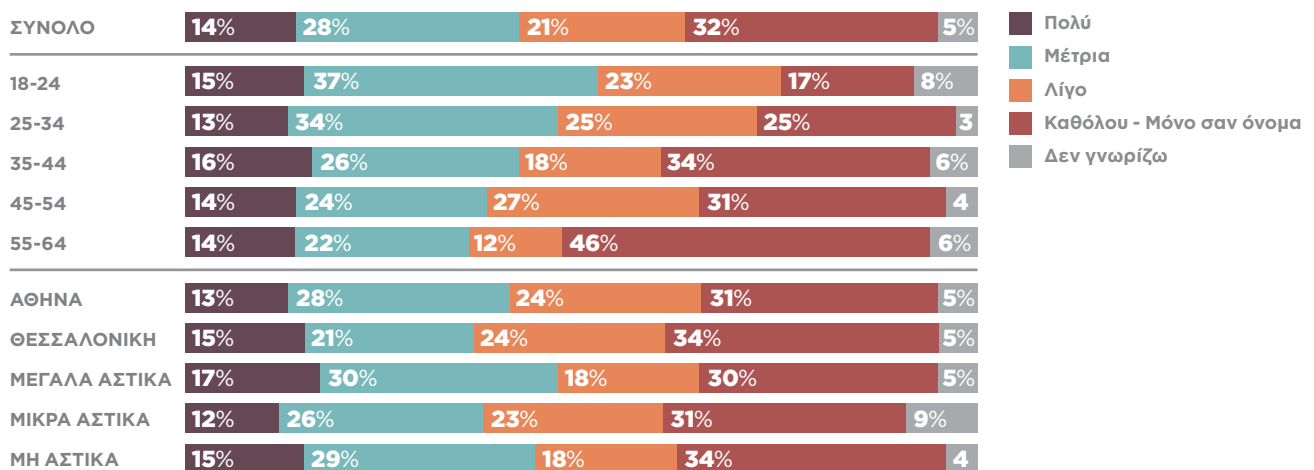
Τα κλιματικά εγγράμματα άτομα κατανοούν τις βασικές αρχές και τα χαρακτηριστικά του κλιματικού συστήματος. Είναι σε θέση να συνδέουν κοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα με τις κλιματικές μεταβολές, να αξιολογούν επιστημονικά αξιόπιστες πληροφορίες αναφορικά με το κλίμα, να συμμετέχουν ουσιαστικά στις δημόσιες συζητήσεις για την κλιματική αλλαγή και μπορούν να συμβάλλουν στην «αφύπνιση» των περιβαλλοντικών συνειδήσεων, θέτοντας έτσι τις βάσεις για τη δημιουργία μίας περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένης κοινωνίας με ενεργό ρόλο στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών ζητημάτων.

Το φαινόμενο της έλλειψης κλιματικού εγγραμματισμού δεν παρατηρείται κατ' αποκλειστικότητα στην ελληνική κοινωνία ούτε συγκεκριμένα στον γυναικείο πληθυσμό, αλλά εντοπίζεται σε παγκόσμια κλίμακα και σε άτομα από το ευρύτερο φάσμα των έμφυλων ταυτοτήτων.

Σε ό,τι αφορά τον τόπο κατοικίας των συμμετεχουσών, οι γυναίκες από τα μεγάλα αστικά κέντρα δείχνουν να επηρεάζονται επαγγελματικά περισσότερο (σε ποσοστό 48%) από τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης, με τις γυναίκες από μη αστικά κέντρα να ακολουθούν με 44% (Διάγραμμα 14).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14

«ΠΟΣΟ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΕΧΕΙ ΕΠΗΡΕΑΣΤΕΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

Στην Ελλάδα οι τρόποι με τους οποίους η κλιματική κρίση φαίνεται, προς το παρόν, να επηρεάζει περισσότερο την επαγγελματική ζωή των γυναικών είναι:

- Με την επιβάρυνση του τόπου κατοικίας τους
- Με την επιδείνωση των καθημερινών συνθηκών εργασίας τους
- Με την αλλαγή δεδομένων στην αγορά εργασίας, ενδεχομένως και λόγω της στροφής σε εναλλακτικές μορφές ενέργειας
- Με την πρόκληση ζημιών σε επιχειρήσεις από φυσικές καταστροφές ή την αλλαγή του κλίματος

Πάντως, όπως προκύπτει από την έρευνα, η κλιματική αλλαγή δεν φαίνεται να αποτελεί -στην παρούσα φάση τουλάχιστον- παράγοντα αυξημένης ανθρώπινης κινητικότητας, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθεισών (80%) δηλώνει ότι δεν έχει αναγκαστεί να αλλάξει **τόπο κατοικίας** εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών που προέκυψαν από την κλιματική κρίση.

Πώς επιδρά γενικά η κλιματική κρίση στην αγορά εργασίας;

Από τις πολύπλευρες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής δεν θα μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστος ο εργασιακός τομέας. Οι επιπτώσεις του φαινομένου γίνονται σαφώς πιο αισθητές όταν η εργασία επιτελείται σε εξωτερικούς χώρους, καθώς οι εργαζόμενες/οι, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες, υποφέρουν από **θερμική καταπόνηση και αφυδάτωση**. Επίσης, βάσει ερευνών έχει αποδειχθεί ότι οι εργαζόμενες/οι αποδίδουν καλύτερα στον εργασιακό τους χώρο όταν οι επικρατούσες θερμοκρασίες κυμαίνονται μεταξύ 16°C και 24°C, ανάλογα με το είδος της εργασίας που επιτελούν¹. Αντίθετα οι πολύ υψηλές θερμοκρασίες μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά **την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητα** των εργαζομένων και να αυξήσουν σε εκθετικό βαθμό τα επίπεδα κόπωσης, με συνέπεια τη μείωση της επαγρύπνησης, η οποία με τη σειρά της μπορεί να επιφέρει σοβαρά εργατικά ατυχήματα.

Παράλληλα, η αύξηση της θερμοκρασίας, οι αλλαγές στα χαρακτηριστικά των βροχοπτώσεων και

η άνοδος της στάθμης της θάλασσας θα επηρεάσει -άμεσα ή έμμεσα- την παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα όλων των οικονομικών τομέων σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ αναπόφευκτα θα πληγεί και η αγορά εργασίας. Ειδικότερα, η κλιματική αλλαγή μπορεί να επηρεάσει **τη διαθεσιμότητα του εργατικού δυναμικού** λόγω της υποβάθμισης των συνθηκών υγείας του πληθυσμού, αλλά και των πρόσθετων περιορισμών όσον αφορά την υγεία στην εργασία.

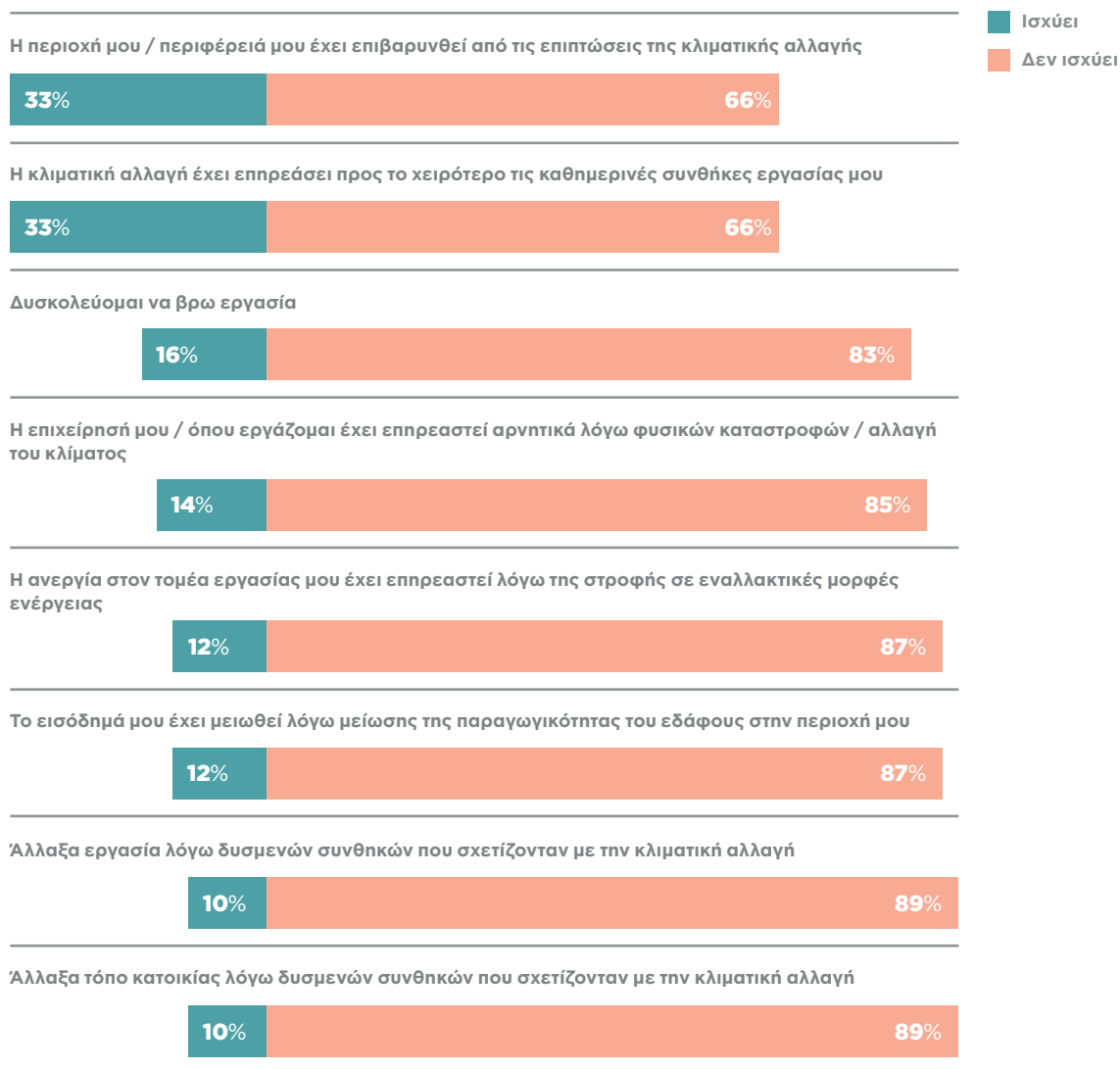
Αναμφίβολα οι φυσικές καταστροφές που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή αναμένεται να πλήξουν εντονότερα οικονομικούς τομείς όπως αυτούς της αγροτικής παραγωγής, της ενέργειας, των κατασκευών, των μεταφορών και του τουρισμού, να καταστρέψουν σημαντικές υποδομές, ακόμα και να προκαλέσουν απώλειες ανθρώπινων ζωών, πράγμα το οποίο θα επιφέρει επιπρόσθετη πίεση στις υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης και στον τομέα παροχής υπηρεσιών υγείας.

¹ Βλ. Vimalanathan K, Ramesh Babu T. The effect of indoor office environment on the work performance, health and well-being of office workers. J Environ Health Sci Eng. 2014 Aug 9;12:113. doi: 10.1186/s40201-014-0113-7. PMID: 26435837; PMCID: PMC4591743.

Όταν καλούνται να δώσουν λεπτομέρειες για το πώς η κλιματική κρίση επηρεάζει την εργασία τους, το 33% των γυναικών αναφέρουν ότι η **περιοχή** τους έχει επιβαρυνθεί από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και ένα ακόμα 33% ότι η κλιματική αλλαγή έχει επηρεάσει προς το χειρότερο τις καθημερινές **συνθήκες** εργασίας τους (Διάγραμμα 15).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15

Ακολουθεί μια σειρά από φράσεις/δηλώσεις. Παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο ισχύει για εσάς και την εργασία σας η κάθε φράση αναφορικά με την επιρροή από την κλιματική αλλαγή.

Για ένα σημαντικό ποσοστό γυναικών (30%), η μείωση της **παραγωγικότητας** των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και κατ' επέκταση του εισοδήματός τους αποτελεί παράγοντα άμεσα σχετιζόμενο με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Όπως έχει υπογραμμιστεί και σε άλλες ενότητες της συγκεκριμένης έρευνας, ο γεωργικός τομέας είναι εξαιρετικά ευάλωτος στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, καθώς τα ακραία καιρικά φαινόμενα και οι απότομες εναλλαγές της θερμοκρασίας πλήττουν σοβαρά την παραγωγικότητα και επηρεάζουν τη χωρική κατανομή των καλλιεργειών.

Οι επιπτώσεις αυτές αναμένεται να ενταθούν τις προσεχείς δεκαετίες, αν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, και να επηρεάσουν εντονότερα τους τομείς που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τους φυσικούς πόρους, όπως π.χ. γεωργία και δασοκομία.

Το 16% των γυναικών αναφέρουν ότι η κλιματική κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά τα επίπεδα **ανεργίας** στο πεδίο εργασίας τους, ενδεχομένως και λόγω της στροφής σε εναλλακτικές μορφές ενέργειας, ενώ το 14% αναφέρουν ότι η επιχείρησή τους ή η εταιρεία στην οποία εργάζονται έχει επηρεαστεί αρνητικά λόγω φυσικών καταστροφών ή της αλλαγής του κλίματος.

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των απειλών της κλιματικής αλλαγής, παρατηρείται μία προσπάθεια μείωσης των εκπομπών αερίων και περιορισμού της κατανάλωσης των φυσικών πόρων. Η στρατηγική αυτή, η οποία είναι ευρύτερα γνωστή ως «**πράσινη ανάπτυξη ή μετάβαση**», εφαρμόζεται σύμφωνα με το πλαίσιο της Συμφωνίας του Παρισιού για το Κλίμα (2015) και της Ατζέντας του Ο.Η.Ε. για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η διαδικασία βασίζεται στην υλοποίηση των δεσμεύσεων των κρατών μελών της Ε.Ε. που απορρέουν από τον Κλιματικό Νόμο της Ε.Ε. και την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, ώστε να καταστεί η Ευρώπη η πρώτη κλιμα-

τικά ουδέτερη ήπειρος, δηλαδή με μηδενικές εκπομπές, μέχρι το 2050.

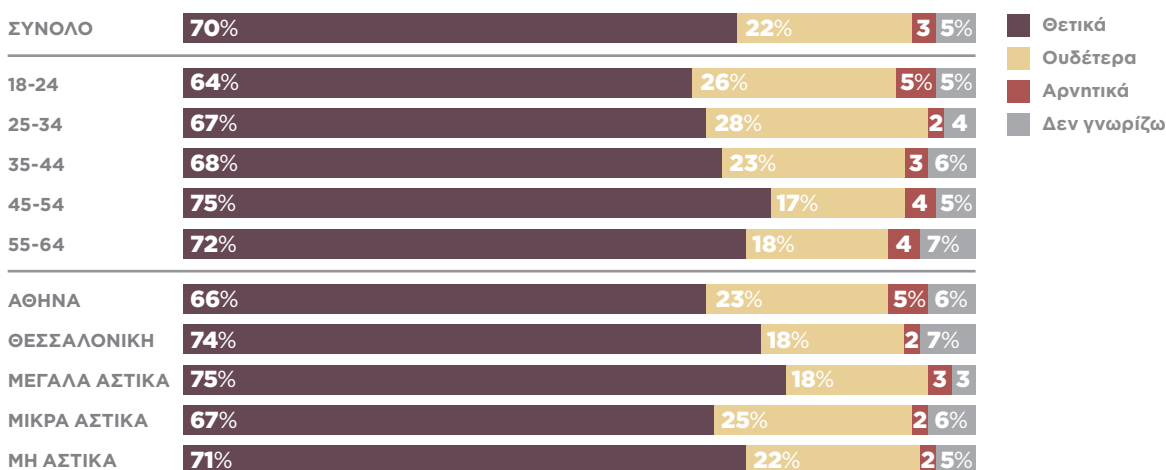
Η διαδικασία αυτή ενδέχεται να οδηγήσει σε -προσωρινή, ίσως- **μείωση** των θέσεων εργασίας, ειδικά στις μικρές αγροτικές κοινότητες, όπου η οικονομική δραστηριότητα βασίζεται στη συμβατική παραγωγή. Ωστόσο, μία ενδεχόμενη υλοποίηση της «πράσινης μετάβασης» σε αποτελεσματικό βαθμό, θα συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική **ευημερία**, όπως επίσης και στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

Η δειγματοληπτική έρευνα μας δίνει μία πολύ αισιόδοξη εικόνα για την πράσινη μετάβαση καθώς, παρά το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος των ερωτηθεισών φαίνεται να μην έχει πλήρη γνώση της έννοιας, το 70% δηλώνει ότι το εγχείρημα έχει **θετικό αντίκτυπο** στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία. Μόνο το 22% κρίνει ουδέτερη την επίδρασή του, ενώ αρνητικά το αντιμετωπίζει μόλις το 3%, ενώ το 5% δηλώνει άγνοια.

Οι **νεότερες** γυναίκες εκφράζουν χαμηλότερα ποσοστά αποδοχής των αλλαγών, ωστόσο συνολικά η θετική προσέγγιση της πράσινης μετάβασης αποτελεί μια αισιόδοξη πραγματικότητα που θα μεγιστοποιήσει την παραγωγή πολλαπλών κοινωνικών οφελών, ορισμένα εκ των οποίων αφορούν και τον τομέα της έμφυλης ισότητας (Διάγραμμα 16).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16

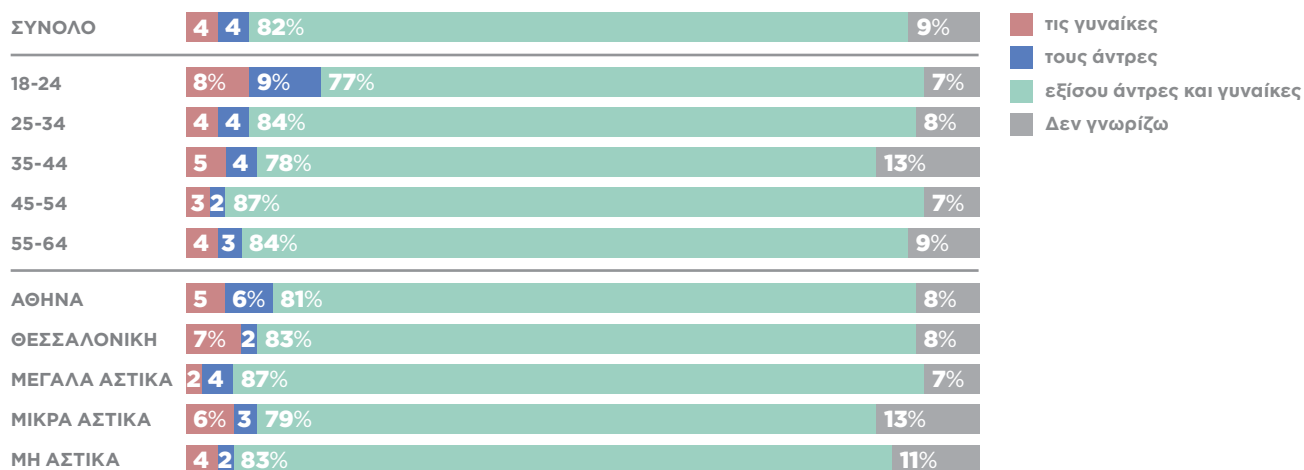
Στη διαδικασία της πράσινης μετάβασης γίνονται επενδύσεις και αλλαγές που αφορούν την οικονομία (πράσινη ανάπτυξη). Αυτή η μετάβαση προς την πράσινη ανάπτυξη, θα λέγατε ότι σε συνολικό επίπεδο επηρεάζει...

Προς το παρόν, βέβαια, η πλειονότητα των συμμετεχουσών δεν αναγνωρίζουν κάποια απόκλιση στον τρόπο με τον οποίο οι μεταβολές αυτές επηρεάζουν άνδρες και γυναίκες στην ελληνική κοινωνία, αναδεικνύοντας την ανάγκη πιο εκτεταμένης έρευνας για τον έμφυλο αντίκτυπο των συγκεκριμένων εξελίξεων και ενημέρωσης του συνόλου για τον αντίκτυπο αυτόν (Διάγραμμα 17).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17

Στη διαδικασία της πράσινης μετάβασης γίνονται επενδύσεις και αλλαγές που αφορούν την οικονομία (πράσινη ανάπτυξη). Αυτή η μετάβαση προς την πράσινη ανάπτυξη, θα λέγατε ότι επηρεάζει περισσότερο την εργασιακή ζωή...

1.3 | ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τόσο από την πλευρά του μετριασμού όσο και από την πλευρά της προσαρμογής του πληθυσμού στις επιπτώσεις που προκαλεί, απαιτεί την ενεργή εμπλοκή των πολιτών, οι οποίοι/ες καλούνται να ενημερώνονται για τα μέσα ενεργοποίησης που έχουν στη διάθεσή τους και φυσικά να εφαρμόσουν τις διεθνείς και εθνικές πολιτικές, προσαρμοσμένες στις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, η δειγματοληπτική έρευνα που πραγματοποιήσαμε δίνει χρήσιμα στοιχεία για την γνώση και κατανόηση των καθημερινών πρακτικών αντιμετώπισης του φαινομένου που εφαρμόζουν οι γυναίκες, αλλά και τους παράγοντες που τις αποθαρρύνουν από περαιτέρω ενεργοποίηση.

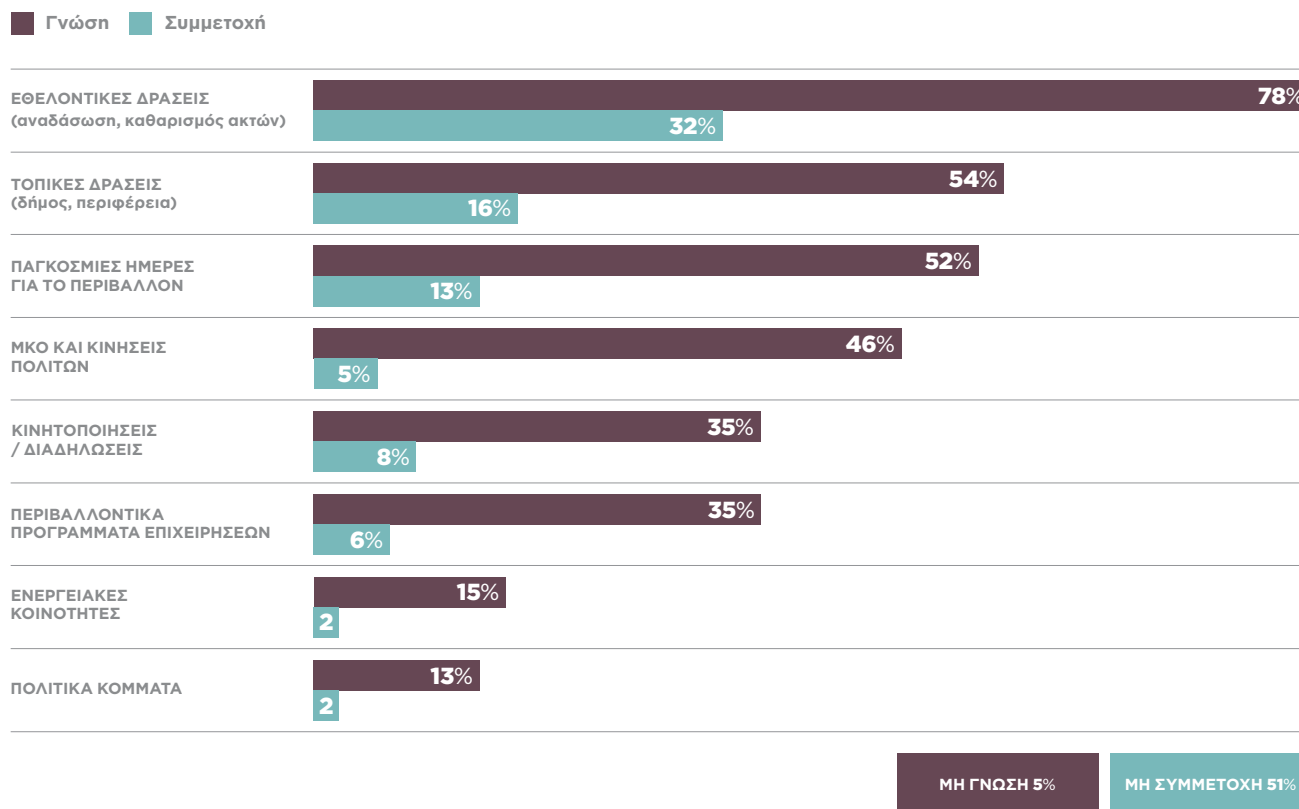
Σε ό,τι αφορά τη **γνώση** των γυναικών για πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, οι **εθελοντικές δράσεις** (αναδάσωση, καθαρισμός ακτών κλπ.) εμφανίζουν το μεγαλύτερο ποσοστό με 78%, με τις **τοπικές δράσεις** Δήμων και Πε-

ριφερειών, τις **Παγκόσμιες Ημέρες** για το Περιβάλλον και τις **ΜΚΟ/Κινήσεις πολιτών** να ακολουθούν, με ποσοστά που κυμαίνονται από το 54-46%. Χαμηλότερα ποσοστά γνώσης εμφανίζουν οι **κινητοποιήσεις/διαδηλώσεις** (35%), τα περιβαλλοντικά προγράμματα **επιχειρήσεων** (35%), οι **ενεργειακές κοινότητες** (15%) και τα **πολιτικά κόμματα** (13%).

Πολύ χαμηλότερα είναι τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στις πρωτοβουλίες αυτές, ακόμα και σε ό,τι αφορά τις **νεότερες** ηλικίες, που δείχνουν, συνολικά, πιο ευαισθητοποιημένες. Οι εθελοντικές δράσεις διατηρούν το υψηλότερο ποσοστό με 32%, αλλά καμία από τις υπόλοιπες πρωτοβουλίες δεν συγκεντρώνει πάνω από 16%, με τις 5 τελευταίες να μην φτάνουν καν το 10%. Χαρακτηριστικό είναι το ότι η άγνοια για τους τρόπους δράσης βρίσκεται στο 5%, ενώ η μη συμμετοχή στο 51%-με άλλα λόγια, παρότι οι ερωτώμενες **γνωρίζουν** τα μέσα παρέμβασης, αποφεύγουν να **συμμετέχουν** σε αυτά (Διάγραμμα 18).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18

Ποιες από τις παρακάτω δράσεις και πρωτοβουλίες γνωρίζετε να σχετίζονται με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής; Σε ποια ή ποιες δράσεις και πρωτοβουλίες έχετε συμμετάσχει αναφορικά με την κλιματική αλλαγή;

- Οι εθελοντικές δράσεις (αναδάσωση, καθαρισμός ακτών κλπ.) είναι εκείνες που γνωρίζουν οι περισσότερες γυναίκες (78%) και εκείνες στις οποίες συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό (32%).
- Τα περιβαλλοντικά προγράμματα επιχειρήσεων, οι κινητοποιήσεις/ διαδηλώσεις, οι ενεργειακές κοινότητες και τα πολιτικά κόμματα εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά γνώσης, ενώ συνολικά είναι πολύ χαμηλή η συμμετοχή των γυναικών σε όλες αυτές τις δράσεις.
- Το 51% των γυναικών ανέφεραν ότι δεν συμμετέχουν σε καμία απολύτως πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Οι **Δήμοι** και ευρύτερα οι τοπικές δράσεις συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις των γυναικών σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή τους σε εθελοντικές δράσεις για το περιβάλλον. Οι Δήμοι αποδεικνύονται επίσης πόλος συσπείρωσης κινήσεων πολιτών, αλλά και ως παράγοντες κινητοποίησης των γυναικών για τις Παγκόσμιες Ημέρες για το Περιβάλλον. Ακολουθούν **οργανισμοί** όπως η Greenpeace και η WWF. Ιδιαίτερα χαμηλά είναι τα ποσοστά κινητοποίησης των γυναικών μέσω της **πανε-**

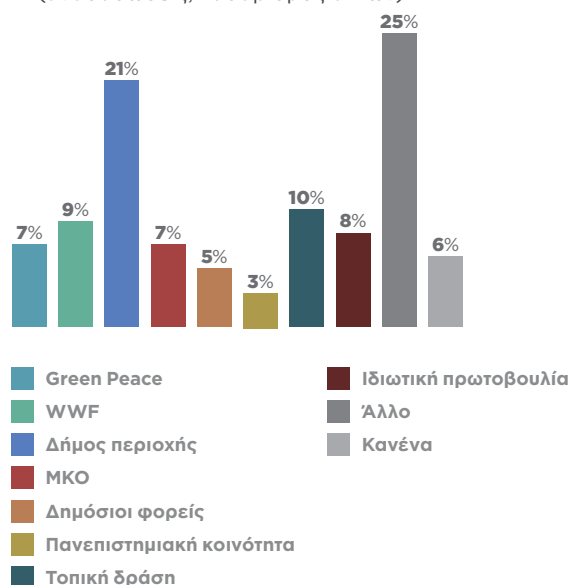
πιστημακής κοινότητας και άλλων δημόσιων φορέων. Παρόλ' αυτά, από τις συνεντεύξεις με γυναίκες που είναι ήδη ενεργές στο πεδίο της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, διαφαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό εκείνων που αναπτύσσουν μακροχρόνια δραστηριότητα ξεκίνησαν την πορεία αυτή κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, μέσα από την εμπλοκή με **πολιτικούς ή κοινωνικούς φορείς** που είχαν παρουσία σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (Διάγραμμα 19).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19

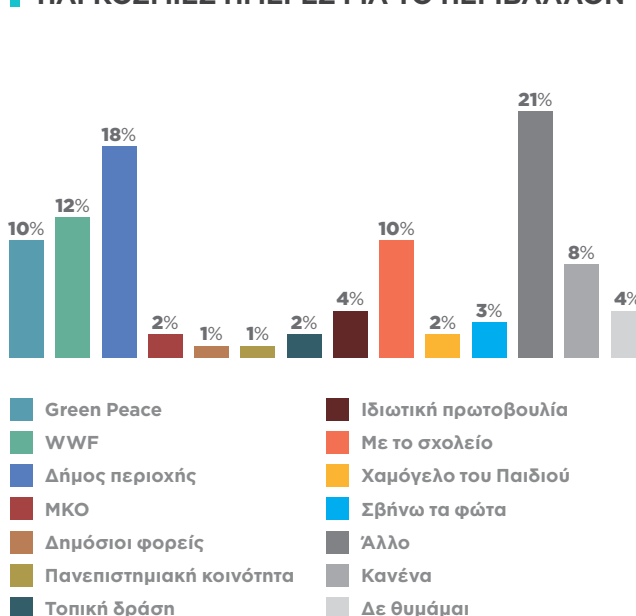
Με ποιους φορείς έχετε ενεργοποιηθεί σχετικά με την κλιματική αλλαγή;

ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

(αναδασώσεις, καθαρισμός ακτών)

ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

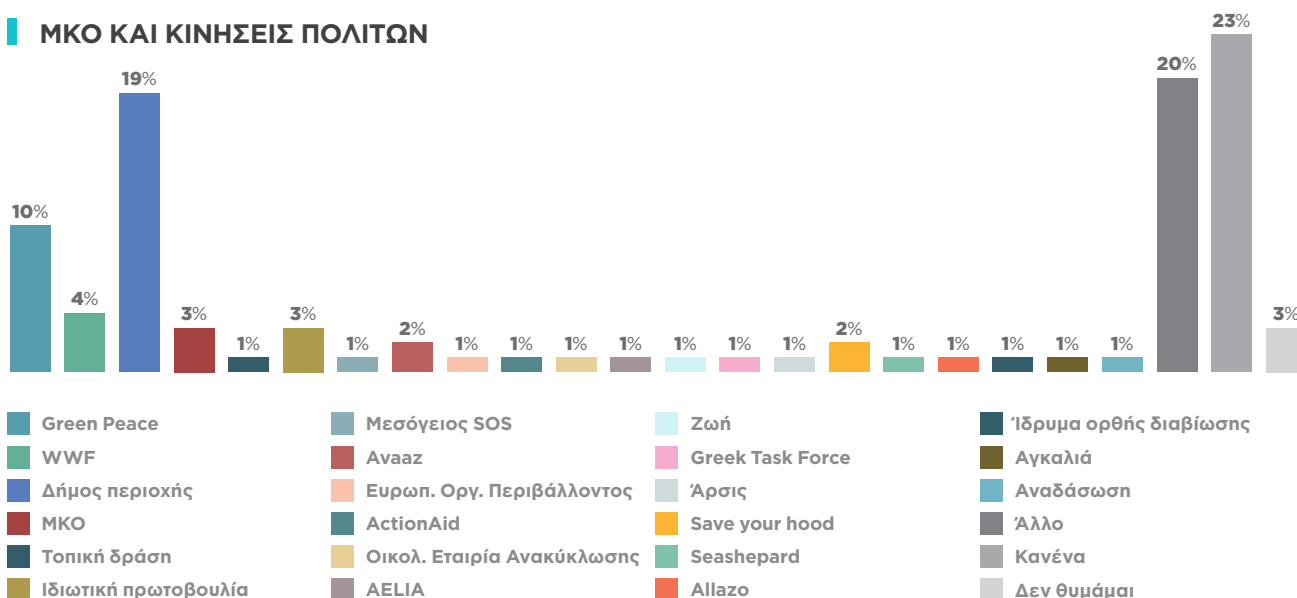

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19

Με ποιους φορείς έχετε ενεργοποιηθεί σχετικά με την κλιματική αλλαγή;

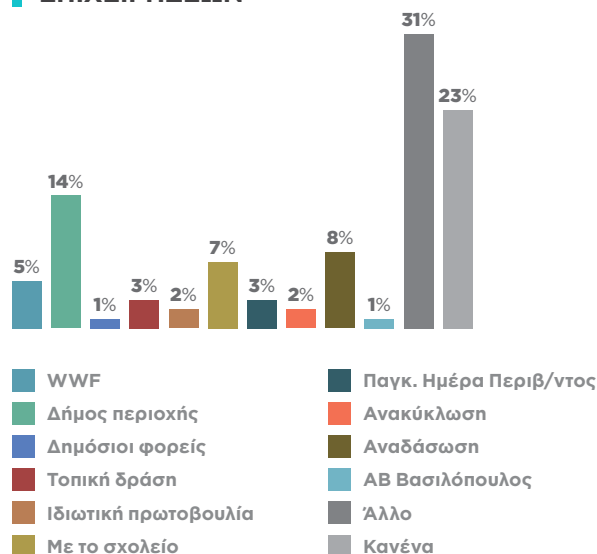
ΜΚΟ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΩΝ

ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ/ΔΙΑΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά την γνώση και τη συμμετοχή σε πρωτοβουλίες ανάλογα με την ηλικία των γυναικών, με εξαίρεση τις **διαδηλώσεις**, τις **εθελοντικές** δράσεις και τις **δράσεις που υλοποιούνται από ΜΚΟ**, οι οποίες δείχνουν να προσελ-

κύνουν περισσότερα άτομα από την ηλικιακή ομάδα **18-24**, και τις **πρωτοβουλίες που υλοποιούνται από επιχειρήσεις**, που φαίνεται να προσελκύουν περισσότερα άτομα **25-44** ετών, ενδεχομένως λόγω της εργασιακής σχέσης που τα συνδέει με τις εν λόγω επιχειρήσεις.

Αντίστοιχα, **οι δράσεις από ΜΚΟ και κινήσεις πολιτών**, καθώς και τα προγράμματα επιχειρήσεων δείχνουν να είναι πιο αναγνωρίσιμα και δημοφιλή μεταξύ γυναικών που ζουν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, πιθανότατα λόγω της μεγαλύτερης συγκέντρωσης εταιρειών και οργανισμών στα **αστικά κέντρα**. Οι γυναίκες από **μη αστικά κέντρα**, αντίστοιχα, εμφανίζονται να συμμετέχουν περισσότερο σε εθελοντικές δράσεις που οργανώνονται στο πεδίο, όπως αναδασώσεις και καθαρισμούς ακτών, πιθανότατα λόγω της πιο άμεσης επαφής τους με τα εν λόγω σημεία.

Ποιες είναι, όμως, οι συγκεκριμένες πρακτικές που υιοθετούν οι γυναίκες στην καθημερινότητά τους; Σε επίπεδο προσωπικής συμβολής στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, η ενεργοποίηση εκφράζεται πρω-

τίστως με πρακτικές **ανακύκλωσης** και **εξοικονόμησης φυσικών πόρων**. Ειδικά στις μη αστικές περιοχές η ανακύκλωση φτάνει το 83%, στοιχείο που αποκαλύπτει τη γενικευμένη εφαρμογή της εν λόγω πρακτικής σε πολλές περιοχές της χώρας. Παρότι στις νέες γυναίκες το ποσοστό εφαρμογής της πρακτικής αυτής πέφτει στο 61%, στις υπόλοιπες ηλικίες αγγίζει ή ξεπερνά το 80%. Για τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης, γίνεται από τις γυναίκες ευρεία **χρήση λαμπτήρων led** (ποσοστό 66-71% σε πόλεις και μη αστικές περιοχές), με τη διαφοροποίηση να επέρχεται στις ηλικίες 18-24 όπου το ποσοστό πέφτει στο 49%. Αντίστοιχα το **νερό** εξοικονομείται σε ποσοστό 56-61%, με παρόμοια ποσοστά και με βάση την ηλικία (Διάγραμμα 20).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20

«ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ή/και ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ ΣΑΣ;»

	ΑΘΗΝΑ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΗ ΑΣΤΙΚΑ
Ανακύκλωση	78%	74%	79%	78%	83%
Αλλαγή λαμπτήρων για εξοικονόμηση ενέργειας (LED)	67%	71%	65%	68%	66%
Εξοικονόμηση νερού	61%	56%	63%	60%	58%
Χρήση επαναχρησιμοποιούμενων τσαντών αγοράς	63%	63%	52%	49%	55%
Μείωση χρήσης ηλεκτρικών συσκευών	44%	48%	48%	49%	45%
Αποφυγή χρήσης καλαμακίων	46%	45%	40%	43%	49%
Χρήση επαναχρησιμοποιούμενων δοχείων για καφέ και ροφήματα	36%	39%	35%	31%	40%
Αύξηση κατανάλωσης τοπικών προϊόντων	23%	29%	29%	38%	41%
Μείωση/αποφυγή υλικών συσκευασίας	30%	29%	29%	28%	29%
Επιδιορθώσεις παλιών αντικειμένων αντί για αντικατάσταση	29%	35%	23%	21%	35%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20

«ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ή/και ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ ΣΑΣ;»

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Ανακύκλωση	61%	80%	79%	86%	82%
Αλλαγή λαμπτήρων για εξοικονόμηση ενέργειας (LED)	49%	66%	75%	69%	66%
Εξοικονόμηση νερού	59%	59%	58%	66%	57%
Χρήση επαναχρησιμοποιούμενων τσαντών αγοράς	50%	58%	66%	54%	52%
Μείωση χρήσης ηλεκτρικών συσκευών	43%	46%	40%	56%	43%
Αποφυγή χρήσης καλαμακίων	54%	44%	47%	42%	44%
Χρήση επαναχρησιμοποιούμενων δοχείων για καφέ και ροφήματα	40%	43%	40%	32%	28%
Αύξηση κατανάλωσης τοπικών προϊόντων	26%	31%	37%	30%	31%
Μείωση/αποφυγή υλικών συσκευασίας	21%	27%	33%	31%	31%
Επιδιορθώσεις παλιών αντικειμένων αντί για αντικατάσταση	29%	29%	31%	24%	31%

Οι δημοφιλέστερες πρακτικές ενεργοποίησης των γυναικών για το περιβάλλον:

1. Ανακύκλωση
2. Αλλαγή λαμπτήρων για εξοικονόμηση ενέργειας
3. Εξοικονόμηση νερού
4. Χρήση επαναχρησιμοποιούμενων τσαντών αγοράς
5. Μείωση χρήσης ηλεκτρικών συσκευών
6. Αποφυγή χρήσης καλαμακίων

Οι λιγότερο δημοφιλείς πρακτικές ενεργοποίησης των γυναικών για το περιβάλλον:

1. Εργασίες μόνωσης κατοικίας
2. Αλλαγή θερμαντικών μέσων
3. Χρήση ποδηλάτου για μετακινήσεις
4. Αγορά μεταχειρισμένων προϊόντων
5. Κομποστοποίηση
6. Αλλαγή συνηθειών ως προς τα ταξίδια
7. Αλλαγή οχήματος σε υβριδικό/ηλεκτρικό

Η ευρεία χρήση των πρακτικών της ανακύκλωσης και της εξοικονόμησης ενεργειακών και φυσικών πόρων συνδέεται πιθανότατα και με τη **μείωση του κόστους** για τον προσωπικό και οικογενειακό προϋπολογισμό. Αντίθετα, κοστοβόρες πρακτικές όπως η αλλαγή συνηθειών στα ταξίδια και η αγορά υβριδικού αυτοκινήτου, καθώς και γενικότερες πρακτικές που επηρεάζουν αρνητικά την άνεση των ατόμων, παρουσιάζουν μεγαλύτερη δυσκολία στην υιοθέτησή τους. Για τον λόγο αυτό, έχει μεγάλη σημασία η παροχή κινήτρων από το κράτος, όπως επιδοτήσεις και φορολογικές ελαφρύνσεις για τη μείωση του κόστους αγοράς πράσινων αγαθών, έτσι ώστε να υπάρξει στροφή προς πιο **φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές**.

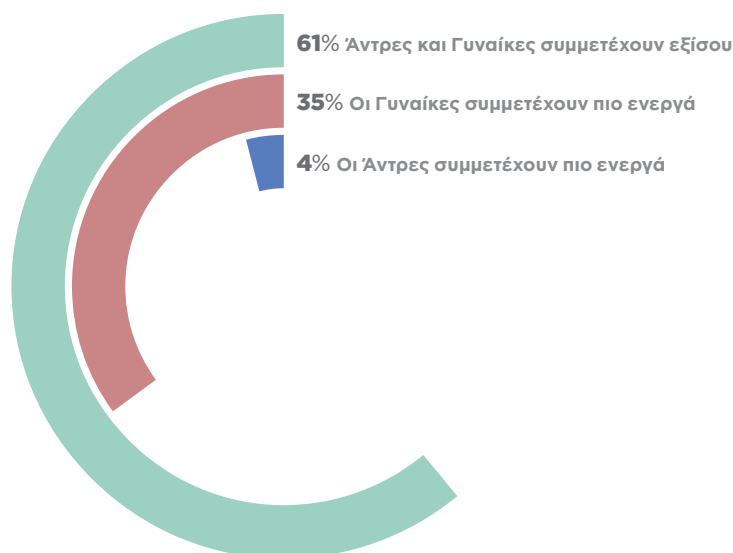
Σε ό,τι αφορά τον ηλικιακό διαχωρισμό, οι γυναίκες 35-54 ετών δείχνουν να ενεργοποιούνται σε περισσότερα καθημερινά “μέτωπα”, ενώ οι γυναίκες 55+ εμφανίζουν συνολικά χαμηλότερα ποσοστά ενεργοποίησης. Οι ηλικίες 18-24 ετών φαίνεται να υιοθετούν περισσότερο περιβαλλοντικά υπεύθυνες καταναλωτικές συνήθειες που δεν σχετίζονται με τη συντήρηση του νοικοκυριού αλλά τους εξασφαλίζουν **μείωση των προσωπικών εξόδων** τους, όπως χρήση ποδηλάτου και ΜΜΜ, αγορά μεταχειρισμένων προϊόντων κλπ.

Η χρήση ΜΜΜ εμφανίζεται αυξημένη στην Αθήνα, σε σχέση με άλλες περιοχές, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία των **συστημικών λύσεων**, όπως οι απαραίτητες υποδομές, για την υποστήριξη και της ατομικής αλλαγής.

Είναι, πάντως, χαρακτηριστικό, ότι το 35% των συμμετεχουσών θεωρούν ότι οι γυναίκες εμπλέκονται πιο **ενεργά** στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και μόνο το 4% πιστεύουν ότι οι άνδρες συμμετέχουν περισσότερο (Διάγραμμα 21).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21

«ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ.
ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΣΗΜΕΙΩΣΤΕ ΤΙ ΙΣΧΥΕΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ;»

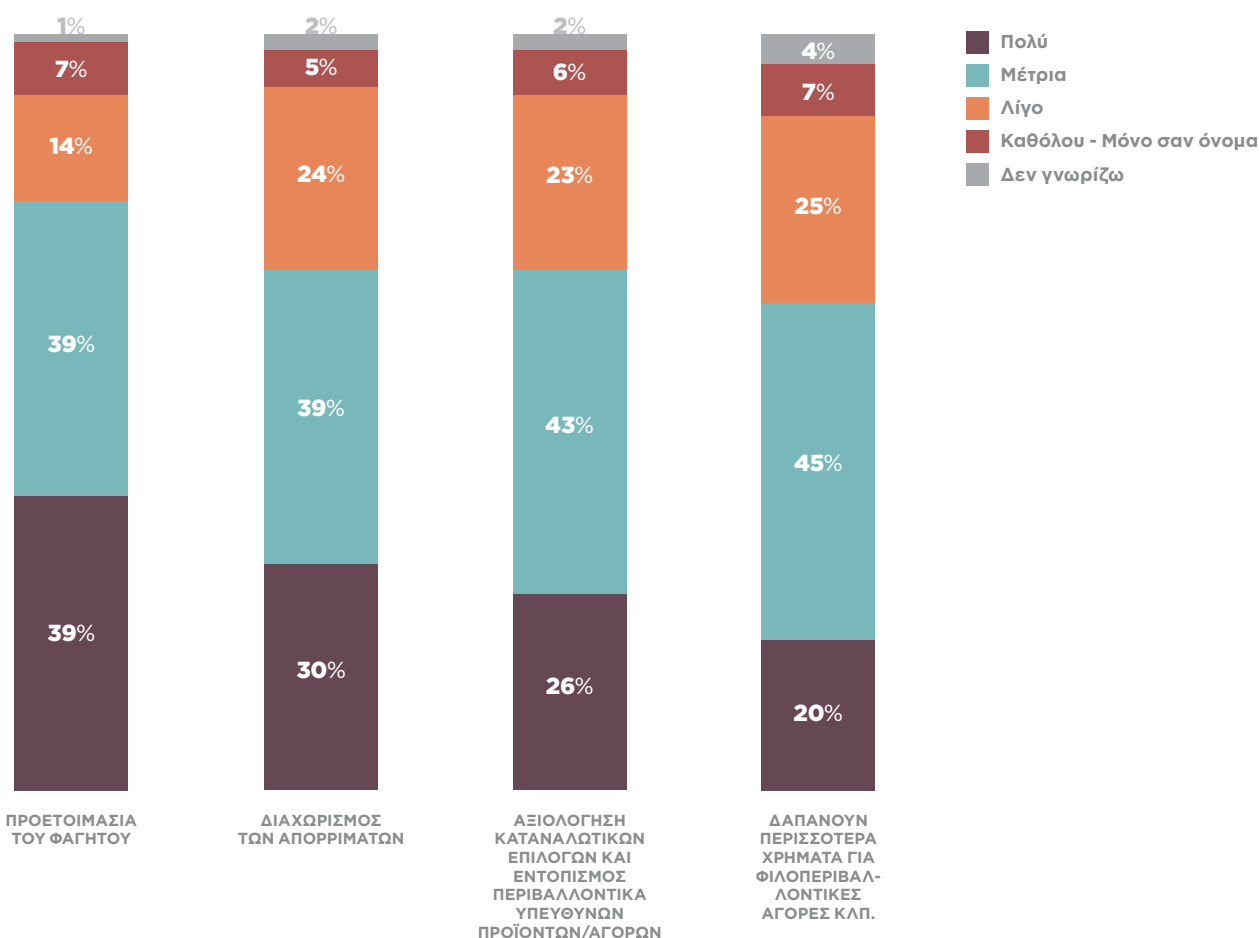

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε μια μικρή γεωγραφική διαφοροποίηση με τις ερωτώμενες από μεγάλα αστικά κέντρα να θεωρούν ότι υπάρχει εξίσου ενεργοποίηση ανδρών και γυναικών, ενώ στις μη αστικές περιοχές να θεωρούν ότι οι γυναίκες συμμετέχουν πιο ενεργά στην αντιμετώπισή της. Τα παραπάνω ευρήματα σχετίζονται ίσως και με το ότι, όπως αναγνωρίζει η πλειονότητα

(έως και το 78%) των συμμετεχουσών, οι γυναίκες αφιερώνουν περισσότερο χρόνο και ενέργεια σε πτυχές του **νοικοκυριού** και της φροντίδας της οικογένειας που σχετίζονται με την περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά (προετοιμασία φαγητού, διαχωρισμό απορριμμάτων, αξιολόγηση καταναλωτικών επιλογών) (Διάγραμμα 22).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22

«ΚΑΤΑ ΠΟΣΟ ΙΣΧΥΟΥΝ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΠΟΥ ΑΦΙΕΡΩΝΟΥΝ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ;»

Αναφορικά με τους παράγοντες ενεργοποίησης, η έρευνα δείχνει ότι οι νέες γυναίκες κινητοποιούνται περισσότερο χάρη στην κοινωνική αλληλεπίδραση και τους εκπαιδευτικούς φορείς ενώ οι μεγαλύτερης ηλικίας γυναίκες, από την τοπική αυτοδιοίκηση. Ο **κοινωνικός και οικογενειακός περίγυρος** επηρεάζει τις γυναίκες των αστικών και μη αστικών περιοχών σε ποσοστό 44-46%, ενώ για τις γυναίκες της Θεσσαλονίκης το ποσοστό α-

γίζει το 52%. Η αλληλεπίδραση με άτομα που γνωρίζουν τη σοβαρότητα του φαινομένου και τις επιπτώσεις του σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο τις οδηγεί σε συνειδητοποίηση του προβλήματος και στην επιδίωξη της περαιτέρω διερεύνησης, προκειμένου να καταλάβουν καλύτερα και τις διαστάσεις του αλλά και τον θετικό ρόλο που μπορούν οι ίδιες να επιτελέσουν (Διάγραμμα 23).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23

«ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΣΑΣ ΕΝΘΑΡΡΥΝΕΙ Ή ΣΑΣ ΕΝΘΑΡΡΥΝΕ ΝΑ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΘΕΙΤΕ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

	ΑΘΗΝΑ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΗ ΑΣΤΙΚΑ
Ενδιαφέρον, κινητοποίηση του οικογενειακού/κοινωνικού περιγυρου	46%	52%	45%	44%	46%
Δράσεις από την τοπική αυτοδιοίκηση	40%	41%	40%	37%	52%
Ενθάρρυνση / συμμετοχή / ενημέρωση από την εκπαιδευτική Κοινότητα (Σχολείο - Πανεπιστήμιο)	36%	37%	41%	41%	50%
Καμπάνιες επικοινωνίας (τηλεοπτικά σποτ κλπ)	36%	33%	35%	34%	31%
Ενθάρρυνση από ΜΚΟ και κινήσεις πολιτών	24%	21%	22%	24%	25%
Η συμμετοχή κάποιας μάρκας καταναλωτικού προϊόντος που επιλέγω	19%	16%	21%	14%	17%
Έμουν ανέκαθεν εθελοντής σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (προσκοπισμός κλπ)	13%	14%	11%	13%	13%
Η συμμετοχή κάποιου δημόσιου προσώπου, καλλιτέχνη κλπ	12%	14%	16%	13%	8%
Ενθάρρυνση από τον εργοδότη μου	11%	8%	7%	12%	11%
Η συμμετοχή κάποιου πολιτικού προσώπου	7%	8%	7%	7%	7%
Τίποτα από τα παραπάνω	7%	8%	6%	44%	46%

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Ενδιαφέρον, κινητοποίηση του οικογενειακού/κοινωνικού περιγυρου	50%	51%	45%	43%	40%
Δράσεις από την τοπική αυτοδιοίκηση	32%	37%	44%	48%	49%
Ενθάρρυνση / συμμετοχή / ενημέρωση από την εκπαιδευτική Κοινότητα (Σχολείο - Πανεπιστήμιο)	47%	41%	49%	39%	33%
Καμπάνιες επικοινωνίας (τηλεοπτικά σποτ κλπ)	38%	33%	36%	34%	31%
Ενθάρρυνση από ΜΚΟ και κινήσεις πολιτών	34%	26%	22%	23%	19%
Η συμμετοχή κάποιας μάρκας καταναλωτικού προϊόντος που επιλέγω	11%	21%	20%	17%	14%
Έμουν ανέκαθεν εθελοντής σε περιβαλλοντικές οργανώσεις (προσκοπισμός κλπ)	23%	13%	12%	11%	10%
Η συμμετοχή κάποιου δημόσιου προσώπου, καλλιτέχνη κλπ	23%	11%	11%	9%	12%
Ενθάρρυνση από τον εργοδότη μου	11%	9%	16%	8%	6%
Η συμμετοχή κάποιου πολιτικού προσώπου	14%	6%	6%	7%	6%
Τίποτα από τα παραπάνω	3%	6%	4%	8%	11%

Οι δράσεις φορέων της **τοπικής αυτοδιοίκησης** εμφανίζονται επίσης επιδραστικές, ειδικά για γυναίκες από μη αστικά κέντρα και τις μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες. Άλλοι θεσμοί που φαίνεται να ενθαρρύνουν την ενεργοποίηση είναι η **εκπαιδευτική κοινότητα**, ειδικά για τις νεότερες ηλικίες, τα **ΜΜΕ**, οι **ΜΚΟ** και οι κινήσεις πολιτών. Μικρή επίδραση φαίνεται να έχουν οι **εταιρείες** για τις οποίες εργάζονται οι γυναίκες και τα **πολιτικά πρόσωπα** -ωστόσο το παράδειγμα άλλων **προβεβλημένων προσώπων** (π.χ. καλλιτεχνών/ιδών) δείχνει να επιδρά πιο έντονα στις γυναίκες 18-24 ετών.

Περαιτέρω διερεύνησης χρήζει, βέβαια, και το υψηλό ποσοστό γυναικών στα μικρά αστικά (44%) και μη αστικά (46%) κέντρα, που δηλώνουν ότι δεν έχουν επηρεαστεί ως προς την ενεργοποίησή τους από κανένα από τα παραπάνω κανάλια.

Οι κορυφαίοι παράγοντες ενεργοποίησης για τις γυναίκες:

1. Ενδιαφέρον & κινητοποίηση του οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού τους περιβάλλοντος
2. Δράσεις από την τοπική αυτοδιοίκηση
3. Ενθάρρυνση από την εκπαιδευτική κοινότητα
4. Καμπάνιες επικοινωνίας στα ΜΜΕ
5. Ενθάρρυνση από ΜΚΟ και κινήσεις πολιτών

Οι σημαντικότεροι αποτρεπτικοί παράγοντες για τις γυναίκες:

1. Έλλειψη χρόνου
2. Πολιτική ή κομματική εκμετάλλευση
3. Απουσία ουσιαστικού αποτελέσματος
4. Δυσκολία ενημέρωσης για σχετικές δράσεις

Αντίστοιχα, ο βασικότερος παράγοντας που έχει αποτρέψει ή αποτρέπει τις γυναίκες από το να ενεργοποιηθούν στα ζητήματα βιωσιμότητας είναι η **έλλειψη χρόνου**, που απασχολεί ιδιαίτερα τις γυναίκες 25-44 ετών, και υπογραμμίστηκε ιδιαίτερα από τις ειδικούς με τις οποίες συνομιλήσαμε, ως εμπόδιο στην ενεργοποίηση αλλά και την ευρύτερη ενημέρωση των γυναικών. Άλλοι αποτρεπτικοί παράγοντες που ανέφεραν οι ερωτώμενες είναι η ανησυχία **πολιτικής ή κομματικής εκμετάλλευσης** των σχετικών πρωτοβουλιών, η **απουσία ουσιαστικού αποτελέσματος** από προηγούμενες δράσεις (η οποία δείχνει να αποθαρρύνει ιδιαίτερα τις νεότερες και τις 55+ γυναίκες), αλλά και η **δυσκολία ενημέρωσης** για τους τρόπους ενεργοποίησης (Διάγραμμα 24).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24

«ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΘΑ ΣΑΣ ΑΠΕΤΡΕΠΕ Ή ΣΑΣ ΑΠΟΤΡΕΠΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΕΤΕ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΔΡΑΣΗ/ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ;»

	ΑΘΗΝΑ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΜΕΓΑΛΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΤΙΚΑ	ΜΗ ΑΣΤΙΚΑ
Έλλειψη χρόνου	58%	60%	66%	62%	63%
Πολιτική ή κομματική εκμετάλλευση	39%	33%	33%	30%	37%
Κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα από τα παραπάνω στην πράξη	22%	26%	17%	20%	17%
Δεν γνωρίζω από που να ενημερωθώ για τέτοιες δράσεις / πρωτοβουλίες	17%	19%	14%	22%	18%
Αδιαφορία του οικογενειακού / κοινωνικού περιγυρου	16%	10%	10%	17%	20%
Έλλειψη ενδιαφέροντος	16%	14%	14%	17%	17%
Δεν γνωρίζω τέτοιες δράσεις / πρωτοβουλίες	14%	12%	10%	17%	17%
Φόβος ταραχών	15%	10%	13%	14%	14%
Φόβος αντιποίνων από εργοδότες	8%	6%	7%	7%	4%
Τίποτα από τα παραπάνω	6%	6%	5%	6%	6%

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Έλλειψη χρόνου	60%	69%	65%	61%	48%
Πολιτική ή κομματική εκμετάλλευση	34%	30%	43%	35%	36%
Κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα από τα παραπάνω στην πράξη	23%	18%	20%	16%	23%
Δεν γνωρίζω από που να ενημερωθώ για τέτοιες δράσεις / πρωτοβουλίες	20%	23%	18%	16%	11%
Αδιαφορία του οικογενειακού / κοινωνικού περιγυρου	28%	19%	12%	14%	12%
Έλλειψη ενδιαφέροντος	25%	19%	13%	13%	12%
Δεν γνωρίζω τέτοιες δράσεις / πρωτοβουλίες	13%	15%	14%	16%	12%
Φόβος ταραχών	17%	12%	14%	12%	15%
Φόβος αντιποίνων από εργοδότες	8%	7%	7%	6%	4%
Τίποτα από τα παραπάνω	6%	4%	5%	6%	9%

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι η αδιαφορία του οικογενειακού/κοινωνικού περιβάλλοντος αλλά και η προσωπική έλλειψη ενδιαφέροντος αποτρέπουν κυρίως τις γυναίκες 18-24 ετών, γεγονός που υπογραμμίζει πόσο σημαντική είναι η συσπείρωση μικρότερων **κοινοτήτων** και ομάδων που “εκπαιδεύουν” στο ενδιαφέρον και την ανάληψη δράσης ιδιαίτερα τις νεότερες γενιές.

Στο σημείο αυτό ορισμένες από τις γυναίκες που ήδη δραστηριοποιούνται στο χώρο της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, επισημαίνουν ότι στο μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας τα άτομα στρέφονται σε πρακτικές που αφορούν τη δική τους **ατομική ευθύνη** και καθημερινότητα και λιγότερο σε δράσεις που στοχεύουν στη **συστημική αλλαγή**, η οποία -θεωρητικά τουλάχιστον- θα είχε ευρύτερο και πιο μακροπρόθεσμο αντίκτυπο. Από την άλλη, ένα άλλο μερίδιο των εμπλεκόμενων παρατηρούν ότι αυτή η εστίαση σε βραχυπρόθεσμες, μεμονωμένες πρακτικές, στερεί από τις γυναίκες το αίσθημα ότι οι προσπάθειές τους μπορούν να έχουν ευρύτερο αντίκτυπο και κάνει τα άτομα να αντιμετωπίζουν την κλιματική κρίση ως κάτι τόσο μεγαλύτερο και τόσο απομακρυσμένο που η δική τους πιθανή ενεργοποίηση δεν έχει καμία σημασία για την επίλυσή του.

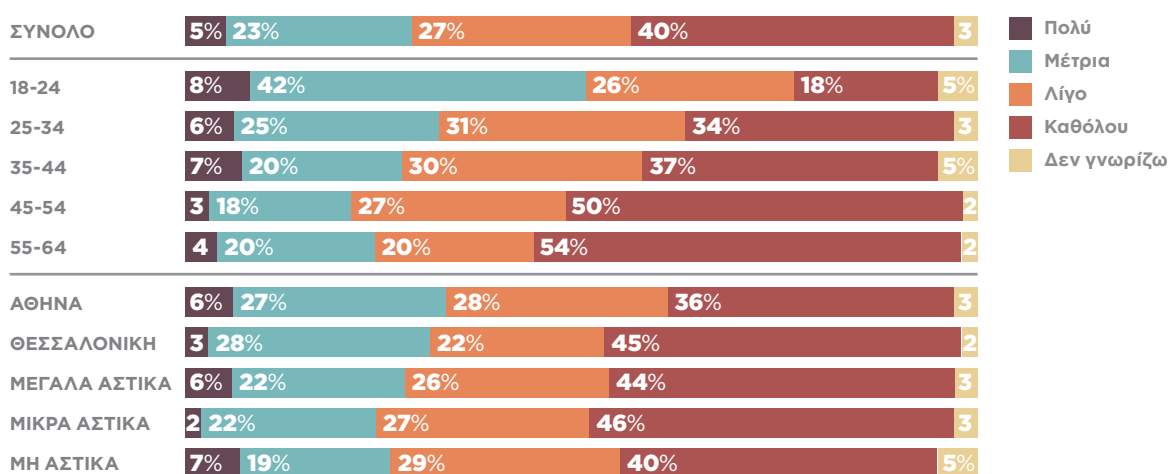
Το στοιχείο αυτό σχετίζεται ίσως και με τις απαντήσεις των γυναικών σε ό,τι αφορά τη **συμμετοχή τους στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων** και τη χάρα-

ξη στρατηγικών βιωσιμότητας. Όπως τόνισαν στην ποιοτική μας διερεύνηση και οι εκπρόσωποι εμπλεκόμενων φορέων, διεθνώς οι γυναίκες δείχνουν συχνά πιο ενεργοποιημένες σε θέματα περιβάλλοντος και βιωσιμότητας, κυρίως επειδή είναι συνήθως πιο ευαισθητοποιημένες, πρόθυμες να κάνουν θυσίες και αλλαγές στη ζωή τους και ο πληθυσμός τους χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλότερα ποσοστά «αρνητών» -**ένα καλό τρίπτυχο για την ανάληψη δράσης**.

Εντούτοις, το 40% των γυναικών στην Ελλάδα θεωρούν ότι δεν συμμετέχουν καθόλου στη **λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων** και μόνο το 5% θεωρούν ότι συμμετέχουν πολύ. Η εικόνα διαφοροποιείται ελαφρώς ανάλογα με την ηλικία: παρατηρούμε να συμμετέχουν αρκετά (42%) οι γυναίκες που ανήκουν στην κλίμακα 18-24 ετών, με το ποσοστό όμως να βαίνει μειούμενο όσο μεγαλώνει η ηλικία (25% για 25-34, 20% για 35-44, 18% για 45-54 και 20% για 55-64) -μια διαφοροποίηση που ενδεχομένως οφείλεται -τουλάχιστον εν μέρει- στη μεγαλύτερη **ευαισθητοποίηση** και ενημέρωση των νέων γυναικών και στη βούλησή τους για θετικές παρεμβάσεις στο περιβάλλον. Οι γυναίκες από την Αθήνα αλλά και τα μη αστικά κέντρα είναι εκείνες που θεωρούν ότι συμμετέχουν ελαφρώς περισσότερο, σε σύγκριση με τις γυναίκες από άλλα αστικά (μικρά ή μεγάλα) κέντρα (Διάγραμμα 25).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25

«ΣΕ ΤΙ ΒΑΘΜΟ ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΤΕ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ;»

Το φαινόμενο της μη ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στη λήψη αποφάσεων στο πεδίο της βιωσιμότητας δεν αποτελεί, βέβαια, ελληνικό φαινόμενο αλλά συνδέεται με την ευρύτερη απουσία **γυναικών** από τα υψηλότερα κλιμάκια της ηγεσίας σε όλους τους τομείς. Ιδιαίτερα σε παραδοσιακούς τομείς της οικονομίας, όπως η βιομηχανία, οι θέσεις ηγεσίας που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα είναι, όπως επιβεβαίωσαν φορείς που δραστηριοποιούνται στον χώρο, δύσκολο να καλυφθούν από γυναίκες και πιο εύκολο να καλυφθούν από άνδρες, οι οποίοι υπερεκπροσωπούνται και στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που σχετίζονται με την επιστήμη και την τεχνολογία.

Στην περίπτωση των θεμάτων βιωσιμότητας διαφάνεται, ωστόσο, μια ένταση και ταυτόχρονα μια ευκαιρία: οι λύσεις που προβάλλονται για την αντιμετώπιση πολύπλοκων περιβαλλοντικών προβλημάτων χρειάζεται να είναι από τη βάση τους **συνεργατικές** -κι αυτό είναι ένα στοιχείο ηγεσίας που παραδοσιακά συνέβαλλε στον **αποκλεισμό γυναικών** από πιο «παραδοσιακές» θέσεις ευθύνης και ένα πιο συντηρητικό στιλ ηγεσίας, τώρα όμως ενδέχεται να γίνει αποδεκτό και επιθυμητό ως ένα από τα πιο σημαντικά προσόντα τους.

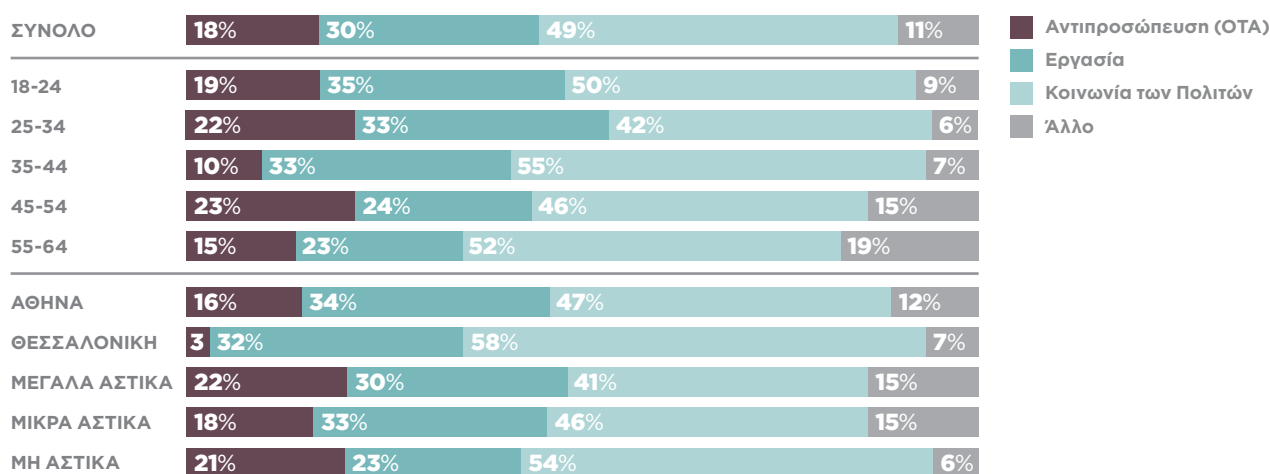
Δυστυχώς, προς το παρόν το πρόβλημα της χαμηλής εκπροσώπησης των γυναικών ενισχύεται και από την έλλειψη δομημένων διαδικασιών **συμμετοχικού σχεδιασμού** σε όλα τα έργα, μικρά και μεγάλα, που αφορούν με οποιονδήποτε τρόπο την βιωσιμότητα. Από τις

συνεντεύξεις των ειδικών αναδείχθηκε το ότι σπάνια μέσω του δημοσίου ή της τοπικής αυτοδιοίκησης δίνεται η ευκαιρία στα μέλη των κοινοτήτων που πρόκειται να επηρεαστούν από ένα έργο η ευκαιρία να συνεισφέρουν με τις εμπειρίες και τη διατύπωση των προκλήσεων και των αναγκών τους στον σχεδιασμό του. Και παρότι οι εμπειρίες, οι προκλήσεις και οι ανάγκες των γυναικών σε επίπεδο καθημερινότητας είναι αρκετά διαφορετικές από εκείνες των ανδρών, σπάνια δίνεται και σε αυτές η δυνατότητα να επηρεάσουν βασικά σημεία μιας πολιτικής ή μιας δομικής αλλαγής στο περιβάλλον τους.

Γενικά, η **εργασία** και η **κοινωνία των πολιτών** φαίνεται να είναι οι θεσμοί που παρέχουν στις γυναίκες τις περισσότερες ευκαιρίες συμμετοχής στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων, με ποσοστά 30% και 49% αντίστοιχα. Αυξομειώσεις παρατηρούνται με βάση την ηλικία και την αστικότητα: στις μη αστικές περιοχές, για παράδειγμα, αναφέρεται μικρότερη επιρροή μέσω της εργασίας, με ποσοστό μόλις 23%, το οποίο προκαλεί εντύπωση καθώς σημαντικό μέρος των επαγγελματιών υπάγεται στον πρωτογενή τομέα. Κατά πάσα πιθανότητα αυτό οφείλεται στη δυσκολία υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών διαχείρισης εδαφικών και υδατικών πόρων λόγω άγνοιας ή κόστους. Η εμπλοκή των γυναικών μέσω της **αντιπροσώπευσης** βρίσκεται συνολικά αρκετά χαμηλά, στο 18%. Το ποσοστό αυτό είναι ελαφρώς αυξημένο στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στις μη αστικές περιοχές (Διάγραμμα 26).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 26

«ΜΕ ΠΟΙΟ/ΠΟΙΟΥΣ ΤΡΟΠΟ/ΟΥΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΤΕ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ;»

▲

Παράλληλα, όμως, όπως αναδείχτηκε από τις συνεντεύξεις μας με φορείς που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της βιωσιμότητας, πολλές εταιρείες παρακινούνται προς την κατεύθυνση της **κατάρτισης περιβαλλοντικών στρατηγικών** εν μέρει και από τις πιέσεις που δέχονται από τους/τις πελάτες/τισσες και το καταναλωτικό κοινό που τις στηρίζει. Το δεδομένο αυτό, σε συνδυασμό με την αυξημένη **καταναλωτική ισχύ** του γυναικείου πληθυσμού -τουλάχιστον σε επίπεδο εμπλοκής και επιλογής- μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πολλές γυναίκες έχουν, στην πράξη, ρόλο να διαδραματίσουν στη διαμόρφωση στρατηγικών βιωσιμότητας μέσα από τις καταναλωτικές επιλογές τους και την πίεση που μπορούν να ασκήσουν σε επιχειρήσεις και οργανισμούς του ιδιωτικού τομέα.

Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, η απουσία γυναικών από την ενσυνείδητη χάραξη και την υλοποίηση στρατηγικών βιωσιμότητας αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την υιοθέτηση μέτρων και πρακτικών που θα απαντήσουν με **συμπεριληπτικό** και αποτελεσματικό τρόπο στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες -κυρίως ευάλωτες- ομάδες του πληθυσμού. Με άλλα λόγια, αν οι γυναίκες δεν καθίσουν **στο τραπέζι της λύσης**, τότε τα προβλήματά τους θα μείνουν για πολύ καιρό ακόμα κρυμμένα και άλυτα, με βάση τις στρατηγικές που θα αναπτυχθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Συμπεράσματα και προτάσεις

Τα ποσοτικά και ποιοτικά ευρήματα που παρουσιάστηκαν σε αυτό το δεύτερο μέρος της έρευνας του Women On Top, σκιαγραφούν την εικόνα μιας υπό διαμόρφωση περιβαλλοντικής **συνείδησης, ταυτότητας και δράσης** για τις γυναίκες στην Ελλάδα. Καθώς η διαδικασία αυτή βρίσκεται ακόμα στα πρώτα βήματά της, σε μια περίοδο που τα ζητήματα της βιωσιμότητας έχουν ανέβει στην κορυφή της εθνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ατζέντας, η συγκυρία είναι η καταλληλότερη που έχουμε στη διάθεσή μας για να αναγνωρίσουμε την ανάγκη λήψης πολυεπίπεδων μέτρων για την ευρεία **ενημέρωση και ευαισθητοποίηση** των γυναικών σε θέματα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, την **εκπαίδευσή** τους σε αποτελεσματικές πρακτικές ενεργοποίησης, την **ενθάρρυνση** της συμμετοχής τους στη χάραξη στρατηγικών αειφορίας αλλά και την σε βάθος **διερεύνηση** της έμφυλης διάστασης των στρατηγικών αυτών στη χώρα μας και την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου.

Οι αλλαγές αυτές θα επιτρέψουν στις γυναίκες της χώρας μας, που υπερεκπροσωπούνται στους ευάλωτους πληθυσμούς, οι οποίοι πλήττονται διαφορετικά και, συχνά, πιο έντονα από την κλιματική κρίση, να ενισχύσουν τον **κλιματικό ενγγραμματοισμό** τους, να χτίσουν δεξιότητες προς την κατεύθυνση της κλιματικής προσαρμοστικότητας και βέβαια να συνεισφέρουν συνειδητά και ενεργά στη διαμόρφωση μέτρων, πολιτικών και έργων υποδομής που θα επηρεάσουν και τη δική τους υγεία, εργασία, ευζωία και καθημερινότητα τις επόμενες δεκαετίες.

Από τα συγκεκριμένα ευρήματα της διερεύνησής μας, προκύπτουν και ορισμένα πεδία στα οποία θα είχε νόημα να εστιάσουν **μελλοντικά μέτρα και πολιτικές**. Παρακάτω θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε τα πεδία αυτά, εστιάζοντας σε βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες αλλά και μακροπρόθεσμες προτάσεις, που θα είχαν ουσιαστικό αντίκτυπο στην επίτευξη των παραπάνω στόχων.

ΠΕΔΙΟ 1 | ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Κάθε ποσοτικό ή ποιοτικό εύρημα αυτής της μελέτης αναδεικνύει, σε μία ή περισσότερες πτυχές του, τη σημασία και αναγκαιότητα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για όλα τα μέλη της κοινωνίας, αλλά ιδιαίτερα για εκείνα που προέρχονται από ευάλωτες ομάδες ή/και έχουν παραδοσιακά λιγότερες ευκαιρίες και κίνητρα πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης, παρότι θα ωφελούνταν εκθετικά από αυτές. Οι γυναίκες ανήκουν σε αυτούς τους πληθυσμούς και, επιπλέον, οι γνώσεις, οι πεποιθήσεις και οι πρακτικές τους έχουν **διαγενεακό αντίκτυπο** στην κοινωνία: όπως αναφέρεται και σε άλλα σημεία αυτής της έκθεσης, μια γυναίκα τυπικά περνά, συνειδητά ή ασυνείδητα, τα στοιχεία αυτά σε πολλά ακόμα μέλη της κοινότητάς της, με τα οποία έχει στενή σχέση αλληλεπίδρασης και πολύ συχνά φροντίδας.

Για τον λόγο αυτό, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να δοθεί έμφαση σε πρωτοβουλίες για την ενημέρωση και εκπαίδευση των γυναικών κάθε ηλικίας, μέσα από:

- Τη συστηματική εκλαϊκευση και διάδοση (μέσω των ΜΜΕ αλλά και κρατικών και ιδιωτικών δράσεων επικοινωνίας) σύνθετων εννοιών και ζητημάτων που σχετίζονται

με την κλιματική κρίση και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

[Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]

- Την ένταξη των παραπάνω θεματικών σε όλες τις βαθμίδες της τυπικής εκπαίδευσης. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση]
- Τον σχεδιασμό και υλοποίηση πρωτοβουλιών επιμόρφωσης και άτυπης εκπαίδευσης για ενήλικες γυναίκες κάθε ηλικίας, με έμφαση σε εκείνες που πλήττονται περισσότερο από τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης και της ενεργειακής μετάβασης. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]
- Την ένταξη της έμφυλης διάστασης της κλιματικής κρίσης στον δημόσιο διάλογο (Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, πολιτικός λόγος, συνέδρια, έργα πολιτιστικής παραγωγής). [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]

Γιατί είναι σημαντικό η εκπαίδευση σε περιβαλλοντικά θέματα να ξεκινάει από νωρίς;

Όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά από γυναίκες που ειδικεύονται στον χώρο της βιωσιμότητας, είναι σημαντικό η εκπαίδευση σε περιβαλλοντικά θέματα να ξεκινάει από μικρή ηλικία, αφενός επειδή έτσι **εδραιώνονται** πιο αποτελεσματικά υγιείς συνήθειες και πεποιθήσεις γύρω από τη βιωσιμότητα, αλλά και επειδή τα παιδιά λειτουργούν ως **δυναμικοί φορείς αλλαγής** και για την ευρύτερη κοινότητα στην οποία ανήκουν: την οικογένεια, το σχολείο, τις παρέες τους.

Αυτό συμβαίνει επειδή:

- τα παιδιά τοποθετούν τον εαυτό τους σε πρωταγωνιστική θέση σε ό,τι διαδραματίζεται στη ζωή τους και άρα αναλαμβάνουν την ευθύνη να συμμετάσχουν στην επιθυμητή αλλαγή,
- έχουν μια καλώς εννοούμενη αίσθηση φιλοδοξίας και παντοδυναμίας, που τους δίνει την ώθηση να επιχειρήσουν πράγματα δύσκολα και απαιτητικά και
- διαθέτουν την απαραίτητη δημιουργικότητα για να προτείνουν και να πειραματιστούν με καινοτόμες λύσεις.

ΠΕΔΙΟ 2 | ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Όπως υπογραμμίζεται σε πολλά σημεία της παρούσας έκθεσης, η διαχείριση της κλιματικής κρίσης αλλά και της έμφυλης διάστασής της απαιτεί τη συνεργασία πολλών διαφορετικών εμπλεκόμενων μερών από κάθε πτυχή της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής δραστηριότητας. Οι ατομικές προσπάθειες μπορεί να παραμείνουν άκαρπες και να οδηγήσουν σε παραίτηση αν δεν υποστηρίζονται από **κοινωνικές πρωτοβουλίες και συστημικές αλλαγές**. Αντίστοιχα, οι δράσεις που απευθύνονται σε μεμονωμένες ηλικιακές ή γεωγραφικές ομάδες περιορίζουν τις πηγές γνώσης, εμπειρίας και δημιουργικότητας που είναι απαραίτητες για τον σχεδιασμό καινοτόμων και αποτελεσματικών λύσεων. Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμίσουμε τη σπουδαιότητα του **συμμετοχικού σχεδιασμού** και υλοποίησης κάθε πολιτικής, πρωτοβουλίας ή έργου για τη βιωσιμότητα, με στόχο αυτό να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις και τις ανάγκες ενός όσο το δυνατόν **ευρύτερου τμήματος του πληθυσμού**.

Η οριζόντια ένταξη της συνεργασίας και της συμμετοχικότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από:

- Υπερκομματικές πρωτοβουλίες για την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την αειφορία, που θα ενεργοποιήσουν υγιείς δυνάμεις από κάθε σημείο του πολιτικού φάσματος και θα ενισχύσουν την πολύ χαμηλή εμπιστοσύνη των πολιτών σε κομματικές δράσεις και στρατηγικές. [Κράτος]
- Την ενεργοποίηση πρωτοβουλιών μέσα σε ακαδημαϊκές κοινότητες, όπου συναντώνται άτομα και ομάδες με κατεξοχήν ετερογενή χαρακτηριστικά ταυτότητας, στην περίοδο ακριβώς όπου κορυφώνεται η δημιουργικότητα, η καινοτομία σκέψη και η κινητοποίησή τους προς την κατεύθυνση της θετικής αλλαγής. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες]
- Την έμφαση στην εκπαίδευση που δεν απευθύνεται μόνο σε μεμονωμένα άτομα αλλά συνασπίζει και ευαισθητοποιεί συλλογικά όλα τα μέλη μιας κοινότητας ή ενός συνόλου κοινοτήτων. Μέσα από αυτού του είδους τις πρωτοβουλίες, τα μέλη των κοινοτήτων καλλιεργούν κοινό λεξιλόγιο και κοινές αξίες, ενισχύουν τις ευκαιρίες και τους μηχανισμούς υπευθυνότητας και λογοδοσίας και απολαμβάνουν περισσότερες ευκαιρίες συνεργασίας προς την κατεύθυνση πρακτικών και καινοτόμων λύσεων. [Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]
- Την ενίσχυση της αξιοπιστίας και διαφάνειας των θεσμών, που θα προωθήσουν την εμπιστοσύνη στις συμμετοχικές διαδικασίες και την υπευθυνότητα και εμπλοκή των πολιτών με τα εφαρμοζόμενα μέτρα και πολιτικές. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση]
- Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών κοινωνικής καινοτομίας που προκύπτουν μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού, με την ενεργή εμπλοκή των γυναικών και των ευρύτερων κοινοτήτων τους. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]
- Την ενδυνάμωση Δήμων και Κοινοτήτων για την υλοποίηση περιβαλλοντικών

δράσεων με έμφαση στην ευαισθητοποίηση και συμμετοχή γυναικών και νέων ατόμων. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση]

- Τη συστηματική και αξιόπιστη παρακολούθηση της εφαρμογής των κριτηρίων ESG σε όλο το φάσμα της οικονομικής δραστηριότητας, με έμφαση στην εφοδιαστική αλυσίδα μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων. Η εστίαση στις εφοδιαστικές αλυσίδες προσφέρει μια προοπτική εκθετικού αντικτύπου μέσα από τις συνεργασίες, την ενίσχυση της λογοδοσίας και της διάχυσης καλών πρακτικών που προκύπτουν από αυτήν. [Κράτος, Επιχειρήσεις]
- Την προώθηση εναλλακτικών μοντέλων ηγεσίας στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, μέσα από την ανάδειξη θετικών προτύπων ηγετών που συνδυάζουν την αποτελεσματικότητα με τη συμμετοχική διοίκηση, την τεχνοκρατική αντίληψη με το όραμα και τη βαθιά γνώση του αντικειμένου τους με την ικανότητα επεξεργασίας της μεγαλύτερης εικόνας που αφορά τον πλανήτη. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]
- Την υλοποίηση έργων έρευνας και ευρείας επικοινωνίας που αναδεικνύουν τον αλληλένδετο χαρακτήρα των προκλήσεων (κλιματική κρίση και έμφυλη ισότητα, βιωσιμότητα και κοινωνική δικαιοσύνη, φτώχεια και ενεργειακή μετάβαση κ.ά). [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]

ΠΕΔΙΟ 3 | ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΚΑΙ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ

Ιδιαίτερη φαίνεται να είναι η σημασία της υποστήριξης των γυναικών και άλλων ευάλωτων ομάδων για την **ενίσχυση της περιβαλλοντικής τους ενεργοποίησης** και της **ενσυνείδητης συμμετοχής τους** στη χάραξη και υλοποίηση στρατηγικών αειφορίας. Η συνειδητοποίηση αυτή βασίζεται στην παραδοχή ότι η μετάβαση σε ένα βιώσιμο μοντέλο οικονομίας δεν έρχεται χωρίς κραδασμούς και δομικές αλλαγές σε κοινωνικές νόρμες και μεγάλα οικοσυστήματα. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος οφείλει να στηρίξει τα άτομα ώστε όχι μόνο να απορροφήσουν αυτούς τους κραδασμούς αλλά και να έχουν την ευκαιρία να **συνδιαμορφώσουν** το μέλλον το δικό τους και των οικογενειών τους. Ο συγκεκριμένος στόχος μπορεί να επιτευχθεί μέσα από:

- Την επένδυση σε δημόσια έργα και πολιτικές που ελαφρύνουν για τους πολίτες το πρακτικό ή οικονομικό φορτίο της υιοθέτησης πρακτικών περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, με έμφαση στις υποδομές των ΜΜΜ και την υποστήριξη δομικών και καταναλωτικών αναβαθμίσεων (απόσυρση ενεργοβόρων συσκευών, αγορά υβριδικών αυτοκινήτων, ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων κλπ.). [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]
- Τη συστηματική επένδυση σε πρωτοβουλίες επιμόρφωσης και οικονομικής στήριξης για την εργασιακή μετάβαση ατόμων και πληθυσμών που έχουν επηρεαστεί επαγγελματικά από την ενεργειακή μετάβαση. Επίσης, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των πρωτοβουλιών αυτών με στόχο την προσαρμογή και βελτιστοποίησή τους. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]

- Την ενίσχυση της γυναικείας απασχόλησης, που για την Ελλάδα βρίσκεται στη χαμηλότερη θέση μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Επίσης την επένδυση σε οριζόντιες (ποσοτώσεις, επιμόρφωση κλπ.) αλλά και στοχευμένες (προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων, κινητροδότηση επιχειρήσεων και οργανισμών) ενέργειες για την προώθηση γυναικών σε θέσεις ευθύνης, τόσο στην εργασία όσο και στην ευρύτερη δημόσια ζωή (εθνική πολιτική σκηνή, τοπική αυτοδιοίκηση, Κοινωνία των Πολιτών, Διεθνείς Οργανισμοί κ.λπ.). [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]
- Τη στήριξη της οικογένειας και της συμφιλίωσης επαγγελματικής/ιδιωτικής ζωής των εργαζόμενων ατόμων με ευθύνες φροντίδας. Η προώθηση της λήψης αδειών γονεϊκότητας και φροντίδας από τους άνδρες, η επένδυση σε δομές απασχόλησης παιδιών και περίθαλψης ασθενών και ηλικιωμένων ή η επιδότηση της χρήσης ιδιωτικών δομών, η ενίσχυση της ευέλικτης εργασίας με την παράλληλη διασφάλιση των δικαιωμάτων των εργαζομένων αποτελούν σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Επιχειρήσεις]
- Τη δημιουργία και ανάπτυξη κοινοτήτων νέων, τόσο σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, όσο και μέσα στο πλαίσιο των σπουδών ή/και της εργασίας τους. Οι κοινότητες αυτές προωθούν την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και τη συνεργασία, σε μια ηλικία που τα άτομα έχουν απεριόριστες προοπτικές δημιουργικότητας, καινοτομίας και πειραματισμού προς την κατεύθυνση της θετικής αλλαγής. [Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]
- Την ενίσχυση κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ως μέσου συμμετοχικής ανάπτυξης καινοτόμων και εφαρμόσιμων λύσεων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την κλιματική προσαρμοστικότητα, την ενεργειακή μετάβαση και πολλές ακόμα πτυχές της περιβαλλοντικής αειφορίας. [Κράτος, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολίτες, Επιχειρήσεις]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Γλωσσάρι

Στην ενότητα αυτή παραθέτουμε σύντομους ορισμούς των απλών ή πιο σύνθετων περιβαλλοντικών εννοιών που διερευνήσαμε στο κεφάλαιο «Γνώση και ενημέρωση» της παρούσας μελέτης.

ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Φυσικές καταστροφές εμφανίζονται όταν ένας κίνδυνος προκαλεί ευαλωτότητα σε μια κοινότητα και ζημιά που τελικά προκαλεί είναι τόσο μεγάλη που η πληγείσα κοινότητα δε μπορεί να ανακάμψει με χρήση των δικών της πόρων. Μια τέτοια καταστροφή συνεπάγεται σημαντική αποδιοργάνωση στη λειτουργία της κοινωνίας, με εκτεταμένες ανθρώπινες, υλικές ή περιβαλλοντικές απώλειες. Ωστόσο οι φυσικές καταστροφές δεν είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα ενός φυσικού κινδύνου. Συνήθως, οι συνθήκες λειτουργίας της κοινωνίας είναι εκείνες που δημιουργούν ένα τέτοιο υπόβαθρο ώστε ο κίνδυνος να μετατραπεί σε καταστροφή. Από αυτές εξαρτάται και το πόσο καλά μπορεί μια κοινωνία να προσαρμοστεί και να ανταποκριθεί στους κινδύνους που αντιμετωπίζει.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (World Health Organization) και η παγκόσμια βάση δεδομένων για τις φυσικές καταστροφές EM-DAT (Emergency Events Database) ταξινομούν τις φυσικές καταστροφές στις εξής κατηγορίες:

- Γεωφυσικές, όπως σεισμοί, ηφαιστειακές εκρήξεις, κατολισθήσεις ξηρής μάζας
- Υδρολογικές, όπως πλημμύρες και κατολισθήσεις υγρής μάζας (π.χ. χιονοστιβάδες)
- Μετεωρολογικές, όπως θύελλες και καταιγίδες
- Κλιματολογικές, όπως ακραίες θερμοκρασίες, ξηρασίες και δασικές πυρκαγιές
- Βιολογικές, όπως επιδημίες

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Σύμφωνα με τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), η οποία συνάφθηκε το Μάιο του 1992 και τέθηκε σε ισχύ τον Μάρτιο του 1994, “η κλιματική αλλαγή ορίζεται ειδικότερα ως η μεταβολή στο κλίμα που οφείλεται άμεσα ή έμμεσα σε ανθρώπινες δραστηριότητες, διακρίνοντας τον όρο από την κλιματική μεταβλητότητα που έχει κυρίως φυσικά αίτια”. Επιγραμματικά, η κλιματική αλλαγή αναφέρεται σε μια μέσο-μακροπρόθεσμη μεταβολή στην θερμοκρασία του πλανήτη και στις μεταβολές του καιρού / των εποχών, και άρα του κλίματος. Η μεταβολή αυτή, η οποία προέρχεται από την ανθρωπογενή δραστηριότητα, έχει λάβει καταγιστικές διαστάσεις, ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της χρήσης πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Οικολογικά προϊόντα είναι τα προϊόντα που παράγονται χωρίς τη χρήση χημικών, πρόσθετων ουσιών και μεθόδων επιβλαβών για το οικοσύστημα και την ανθρώπινη υγεία, σε όλα τα στάδια της παραγωγής τους. Στο βιομηχανικό, κλωστοϋφαντουργικό, χημικό και παραγωγικό τομέα, τα οικολογικά προϊόντα είναι κλάσεις προϊόντων που δεν βλάπτουν τη φύση, είναι ανακυκλώσιμα, δεν περιέχουν επιβλαβείς ουσίες στην ανθρώπινη υγεία και είναι απολύτως χημικά ασφαλή.

ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) (ή ήπιες μορφές ενέργειας ή νέες πηγές ενέργειας ή πράσινη ενέργεια) είναι μορφές εκμεταλλεύσιμης ενέργειας που προέρχονται από διάφορες φυσικές διαδικασίες, όπως ο άνεμος, ο ήλιος, η γεωθερμία, η κυκλοφορία του νερού και άλλες. Συγκεκριμένα σύμφωνα με την οδηγία 2009/28/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ως ενέργεια από ανανεώσιμες μη ορυκτές πηγές θεωρείται η αιολική, η ηλιακή, η αεροθερμική, η γεωθερμική, η υδροθερμική και η ενέργεια των ωκεανών, η υδροηλεκτρική, η ενέργεια από βιομάζα, από τα εκλυόμενα στους χώρους υγειονομικής ταφής αέρια, από αέρια μονάδων επεξεργασίας λυμάτων και από βιοαέρια.

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Ως ενεργειακή φτώχεια ορίζεται ο αποκλεισμός ή η ανεπαρκής πρόσβαση των νοικοκυριών σε υπηρεσίες ενέργειας όπως θέρμανση, ψύξη, φωτισμός, γεγονός που επιφέρει δυσμενείς συνέπειες τόσο στην υγεία και την ευημερία τους, όσο και στο περιβάλλον. Ωστόσο, δεν υπάρχει ακόμα μια κοινή οριοθέτηση του όρου από τους επιστήμονες που το ερευνούν. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Φτώχεια, εκτιμάται ότι περισσότερα από 54 εκατομμύρια νοικοκυριά στην ΕΕ, δηλαδή το 11% του πληθυσμού, έρχονται αντιμέτωπα με το φαινόμενο και τις επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σύμφωνα με τη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, όπως αυτή υιοθετήθηκε για πρώτη φορά στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Goeteborg το 2001 και όπως αναπτύσσεται και σε μεταγενέστερα σχετικά κείμενα, η Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι μία συνεχής πορεία αλλαγής και προσαρμογής, και όχι μία στατική κατάσταση, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος, χωρίς όμως να μειώνεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιηθούν και τις δικές τους ανάγκες, μέσα από την ισόρροπη και ισότιμη επιδίωξη και των τριών πυλώνων της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Οικονομία – Περιβάλλον – Κοινωνία -μέσα από τη συμπόρευση, δηλαδή, της οικονομικής ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής συνοχής.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ως κλιματική προσαρμογή ή προσαρμοστικότητα ορίζεται η «ικανότητα ενός συστήματος, όπως οι αστικές περιοχές, να προσαρμόζεται στις πιθανές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, να αξιοποιεί ευκαιρίες ή να αντιμετωπίζει τις συνέπειες της» (ΕΕΑ, 2012). Η ικανότητα αυτή περιλαμβάνει πολλές παραμέτρους, με κυριότερες τους διαθέσιμους οικονομικούς πόρους, το επίπεδο μόρφωσης των ατόμων, την πρόσβαση στην τεχνολογία και την εκπαίδευση, την ισότητα, το θεσμικό πλαίσιο και τις υποδομές.

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Ο όρος ενεργειακή μετάβαση χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη στροφή προς την αειφορία μέσω της αυξημένης ενσωμάτωσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη σφαίρα της καθημερινής ζωής και στη βιομηχανία. Η σημερινή μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ίσως και άλλα είδη βιώσιμης ενέργειας προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από την αναγνώριση ότι οι παγκόσμιες εκπομπές άνθρακα πρέπει να μηδενιστούν. Δεδομένου ότι τα ορυκτά καύσιμα είναι η μεγαλύτερη ενιαία πηγή εκπομπών άνθρακα, η ποσότητα των ορυκτών καυσίμων που μπορούν να παραχθούν ορίζεται από τη συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα του 2015, με στόχο τον περιορισμό της παγκόσμιας υπερθέρμανσης κάτω από τους 1.5 βαθμούς Κελσίου.

ΠΡΑΣΙΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο ΟΗΕ ορίζει τις πράσινες θέσεις εργασίας ως «θέσεις στο χώρο της γεωργίας, της βιομηχανίας, της έρευνας και ανάπτυξης, της διοίκησης και των υπηρεσιών, οι οποίες στοχεύουν στη βιωσιμότητα, συντηρώντας ή και αποκαθιστώντας με τρόπο ουσιαστικό την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος».

ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η κυκλική οικονομία είναι ένα παραγωγικό και καταναλωτικό μοντέλο που αποσκοπεί στην αύξηση της αποδοτικότητας των πρώτων υλών, μέσω της χρήσης των υλικών για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, με παράλληλη ελαχιστοποίηση της χρήσης φυσικών πόρων. Μέσα από την κυκλική οικονομία επιδιώκεται η δημιουργία κύκλων, μέσα από τους οποίους οι πρώτες ύλες, τα εξαρτήματα και τα προϊόντα, χάνουν όσο το δυνατόν λιγότερη από την αξία τους.

Ευχαριστίες

Η έρευνα αυτή δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τη γενναιόδωρη υποστήριξη, την ευσυνείδητη δουλειά και τις πολύτιμες γνώσεις ατόμων, ομάδων και οργανισμών που, εδώ και χρόνια, πιστεύουν στο έργο του Women On Top και μας βοηθούν να μεγιστοποιήσουμε τον αντίκτυπό του.

Απευθύνουμε, λοιπόν, ένα μεγάλο ευχαριστώ:

Στους χορηγούς μας, που πίστεψαν στους στόχους της έρευνας αυτής και συνέβαλαν με υπομονή και ενδιαφέρον στην υλοποίησή της.

Στην ερευνητική ομάδα του έργου.

Στις ειδικούς, που με την εμπειρία και το μοίρασμα των απόψεών τους μας βοήθησαν να αποτυπώσουμε τις πολλές διαστάσεις ενός θέματος που μόλις τώρα αναδύεται στον ελληνικό δημόσιο διάλογο.

